

Gedwongen kindhuwelijken: een blinde vlek in de Belgische ontwikkelingssamenwerking?

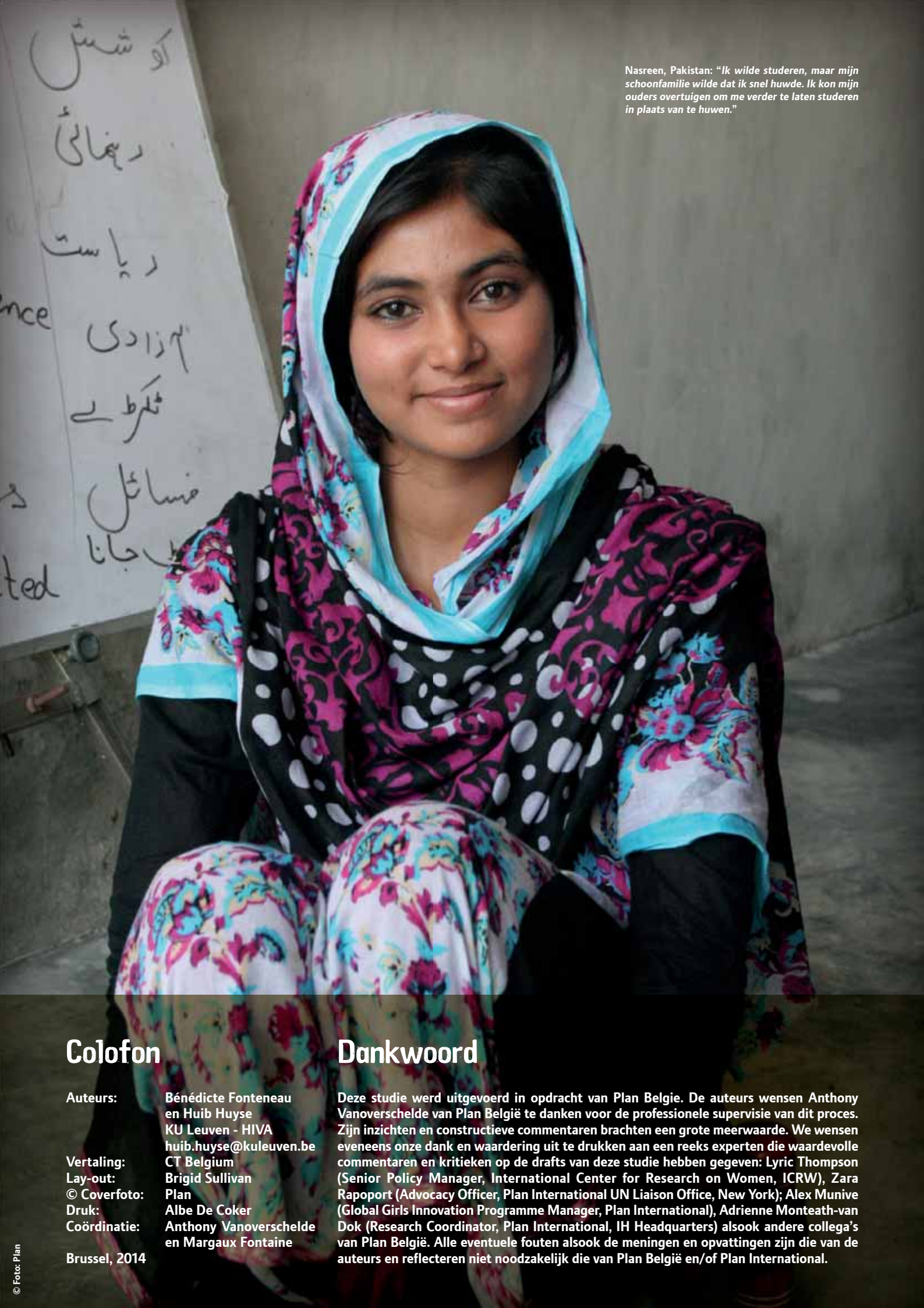
Gedwongen kindhuwelijken bestrijden
uit een Belgisch donorperspectief

Bénédicte Fonteneau en Huib Huyse

KU LEUVEN

HIVA

ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING

Nasreen, Pakistan: "Ik wilde studeren, maar mijn schoonfamilie wilde dat ik snel huwde. Ik kon mijn ouders overtuigen om me verder te laten studeren in plaats van te huwen."

Colofon

Auteurs: Bénédicte Fonteneau
en Huib Huyse
KU Leuven - HIVA
huib.huyse@kuleuven.be
CT Belgium
Vertaling: Brigid Sullivan
Lay-out: Plan
© Coverfoto: Albe De Coker
Druk: Anthony Vanoverschelde
en Margaux Fontaine
Coördinatie: Anthony Vanoverschelde
en Margaux Fontaine
Brussel, 2014

Dankwoord

Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van Plan België. De auteurs wensen Anthony Vanoverschelde van Plan België te danken voor de professionele supervisie van dit proces. Zijn inzichten en constructieve commentaren brachten een grote meerwaarde. We wensen eveneens onze dank en waardering uit te drukken aan een reeks experts die waardevolle commentaren en kritieken op de drafts van deze studie hebben gegeven: Lyric Thompson (Senior Policy Manager, International Center for Research on Women, ICRW), Zara Rapoport (Advocacy Officer, Plan International UN Liaison Office, New York); Alex Munive (Global Girls Innovation Programme Manager, Plan International), Adrienne Monteath-van Dok (Research Coordinator, Plan International, IH Headquarters) alsook andere collega's van Plan België. Alle eventuele fouten alsook de meningen en opvattingen zijn die van de auteurs en reflecteren niet noodzakelijk die van Plan België en/of Plan International.

Voorwoord Inhoud

U zult het beleidswerk van Plan België allicht vooral linken aan basisonderwijs. Dat komt omdat onze organisatie al sinds vele jaren een pleidooi houdt voor een ‘onderwijs-revival’ in de Belgische ontwikkelingshulp. Recent nog met onze campagne “Alle meisjes naar school”. Omdat de huwelijksbelofte voor miljoenen meisjes in ontwikkelingslanden het einde van het schoolgaan inluidt konden we niet anders dan onze aandacht hier op te richten.

Het wordt stilaan tijd dat ook het Belgische ontwikkelingsbestel de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken opvoert. De ontwikkelingswinst die hiermee binnen één generatie geboekt kan worden is zo groot, dat wat Plan België betreft, niets doen gelijk zou zijn aan schuldig verzuim.

Voorals meisjes worden slachtoffer. Hun huwelijk is gedwongen omdat ze als minderjarig kind onvoldoende in staat zijn bewust te kiezen en te beslissen of, wanneer en met wie ze trouwen. Meisjes moeten net als jongens eerst naar de lagere en dan naar de middelbare school kunnen gaan. Als ze hun recht op onderwijs realiseren dan is de kans dat ze als kind trouwen quasi nihil, en stijgen hun kansen om een zelfstandig, menswaardig inkomen te verwerven exponentieel.

Aan de vooravond van een nieuwe legislatuur past het de politieke ambities en prioriteiten te herbespreken. Dit rapport is bedoeld om het debat te voeden over wat de Belgische regering en de ontwikkelingsactoren met inbegrip van het wereldwijde diplomatieke korps kunnen en moeten doen om deze grove schending van kinderrechten tegen te gaan.

In de overtuiging dat het opvoeren van de strijd tegen kindhuwelijken niet alleen een heel noodzakelijke maar ook een zeer verstandige beleids optie is, wens ik u veel leesplezier.

Dirk Van Maele
National Directeur
Plan België

Lijst van acroniemen	4
Samenvatting	5
1. INLEIDING	9
2. DRIE INVALSHOEKEN VOOR EEN BEGRIIP VAN HET GEDWONGEN KINDHUWELIJK	11
2.1. De invalshoek van de mensenrechten	11
2.2. De invalshoek van het gendergeweld	13
2.3. De maatschappelijke en economische invalshoek	15
2.4. De drie invalshoeken samen	15
3. DE GEOGRAFIE VAN HET GEDWONGEN KINDHUWELIJK: WAT MET DE PARTNERLANDEN VAN BELGIË?	17
3.1. Overzicht op wereldniveau	17
3.2. Het gedwongen kindhuwelijk in Belgische partnerlanden	19
3.2.1. Niger	19
3.2.2. Democratische Republiek Congo	20
3.3. De context is cruciaal	21
4. GEDWONGEN KINDHUWELIJKEN BESTRIJDEN: KRITIEKE SUCCESFACTOREN	23
4.1. Verdwijnt het gedwongen kindhuwelijk automatisch als nevenwerking van de ‘ontwikkeling’?	23
4.2. Hoe kan men het kindhuwelijk bestrijden?	25
4.3. Uitdagingen en kansen om het kindhuwelijk te bestrijden	28
4.3.1. Een lokale, nationale en regionale pleitbezorging tot stand brengen	28
4.3.2. Schadelijke maatschappelijke normen beïnvloeden	31
4.3.3. Algemene sectorbenaderingen ontwikkelen	31
4.3.4. Economische emancipatie combineren met sociaal beleid	32
4.3.5. De benadering aanpassen aan kwetsbare/conflictregio’s	34
4.3.6. Monitoring en evaluatie van veranderingen in verband met het gedwongen kindhuwelijk	34
5. BELGISCHE HULP EN HET GEDWONGEN KINDHUWELIJK: DE STATUS-QUO VOORBIJ	37
5.1. Het gedwongen kindhuwelijk verschijnt op de internationale agenda	37
5.2. Een blinde vlek in de Belgische hulp	38
5.3. Belgische hulp en vroegtijdige huwelijken: een verschil maken	40
5.3.1. Algemene aanbeveling	41
5.3.2. Voor het diplomatieke niveau	42
5.3.3. Voor het beleidsniveau	44
5.3.4. Voor het operationele niveau	46
AANBEVELINGEN VOOR DE BELGISCHE ONTWIKKELINGSGEMEENSCHAP (overzicht)	52
Bibliografie	54

18-jarige scholiere Senzeni, Zambia, met haar dochtertje van drie weken oud. "Zonder de steun van de familie van mijn echtgenoot had ik nooit terug naar school kunnen gaan."

Lijst van acroniemen

BRAC	Bangladeshi Rural Advancement Committee	DHS	Demographic and Health Surveys (demografische en gezondheidsstudies)	NGO	Niet-gouvernementele organisatie
BTC	Belgisch ontwikkelingsagentschap	DRC	Democratische Republiek Congo	ODA	Official Development Assistance (Officiële ontwikkelingshulp)
CEDAW	Conventie over de eliminatie van alle vormen van discriminatie ten aanzien van vrouwen	EU	Europese Unie	OESO-DAC	Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling – Commissie voor ontwikkelingssamenwerking
VRK	Verdrag inzake de rechten van het kind	VGJ	Vrouwelijke genitale verminking	VN	Verenigde Naties
OMM	Organisaties uit het maatschappelijk middenveld	ISP	Indicatief Samenwerkingsprogramma	UNFPA	United Nations Population Fund (Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties)
DGD	Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp (valt onder de bevoegdheid van de Belgische minister van Ontwikkelingssamenwerking)	ICRW	Internationaal centrum voor onderzoek naar vrouwen	UNICEF	United Nations Children's Fund (Kinderfonds van de Verenigde Naties)
		IFGP	Internationale federatie voor gezinsplanning		
		ITM	Instituut voor tropische geneeskunde		
		MICS	Multiple Indicator Cluster Surveys (clusterenquêtes met meerdere indicatoren)		

Samenvatting

Kindhuwelijken zijn huwelijken waarin minstens één van beide partners nog geen 18 is. In de ruime zin bevat het begrip huwelijk het samenwonen, de verloving of de huwelijksverbintenis zoals erkend door de burgerwet, religies of traditionele gebruiken.

Elke minuut worden er wereldwijd 27 meisjes onder de 18 gedwongen om te huwen. De meeste van hen wonen in Sub-Sahara Afrika (vooral in West-Afrika) en in Zuid-Azië. Ze hebben doorgaans een laag scholingsniveau en komen uit zeer arme gezinnen in rurale gebieden. De cijfers en studies bewijzen het: kindhuwelijken hebben een enorme impact op het persoonlijke en maatschappelijke niveau. Toch bleef de sector van internationale ontwikkelingssamenwerking decennialang zwijgen over dit probleem.

Die stilte wordt nu geleidelijk aan verbroken, vooral dankzij de inspanningen van activisten en bewegingen uit het middenveld overal ter wereld. Ook op het internationale politieke niveau werden gedwongen kindhuwelijken recent op de agenda geplaatst, in het bijzonder door VN-organisaties en gespecialiseerde internationale ngo's.

Met dit rapport willen we ons bij die inspanningen aansluiten. Het vraagstuk van het gedwongen kindhuwelijk wordt benaderd vanuit een Belgisch perspectief en met een dubbele doelstelling:

- 1) De Belgische ontwikkelingsgemeenschap bewustmaken van de omvang en de ernst van het probleem, met een focus op de Belgische partnerlanden;
- 2) Concrete actiepistes aanreiken waarmee België regeringen en andere actoren in haar partnerlanden kan helpen preventief in te grijpen.

Een delicate en complexe problematiek

Het vraagstuk van gedwongen kindhuwelijken wordt in dit rapport op drie manieren onderzocht: vanuit een mensenrechten invalshoek, vanuit gendergeweld en vanuit een perspectief van sociale normen. Die verschillende perspectieven bieden aanknopingspunten om het probleem te helpen voorkomen en bestrijden. Bovendien geven ze ook een beeld van hoe het kindhuwelijk wordt ervaren of geïnterpreteerd en waarom het zo moeilijk is om met deze traditie te breken.

De analyse toont dat de brede waaier van nationale en internationale wettelijke kaders op zich onvoldoende is om wijzigingen in sociale normen en gedrag af te dwingen. Deze beleidsinstrumenten worden pas echt doeltreffend wanneer interventies tegelijk ook inspelen op specifieke onderliggende sociale normen die het kindhuwelijk in stand houden.

Meer en meer studies tonen immers aan dat gedragswijziging realiseren bij families en gemeenschappen in dit domein een complexe onderneming is. In de patriarchale systemen die in vele samenlevingen diep geworteld zijn worden meisjes en vrouwen via genderstereotypen in een lagere maatschappelijke status gehouden. Bovendien wordt de verwachte wijziging van attitudes en percepties bemoeilijkt door armoede en moeilijke levensomstandigheden. Kindhuwelijken zijn ook vaak het resultaat van een gebrek aan informatie over alternatieven. In de strijd tegen kindhuwelijken moeten we verplicht met al deze parameters rekening houden.

Geografie van de kindhuwelijken

Het kindhuwelijk is een wereldwijd fenomeen. Het grootste percentage kindhuwelijken (meer dan 30%) zien we in de landen van West- en Sub-Sahara Afrika. Bijna 50% van de meisjes die tot een huwelijk verplicht worden woont in Zuid-Azië. Eén op negen is jonger dan 15.

In 7 van de 18 Belgische partnerlanden vertegenwoordigen kindhuwelijken meer dan 30% van de huidige vrouwelijke bevolking tussen 20 en 24 jaar: Niger (75%), Mali (55%), Mozambique (52%), Oeganda (46%), de Democratische Republiek Congo (39%), Tanzania (37%) en Benin (34%). Het rapport gaat dieper in op twee partnerlanden van België:

- Niger, vanwege het zeer grote aantal kindhuwelijken,
- De Democratische Republiek Congo, omdat dit land veruit de meeste Belgische ontwikkelingssteun ontvangt.

Beide gevallen illustreren hoe belangrijk het is om de dynamieken achter de statistieken van elk land te begrijpen om de geschikte maatregelen in de strijd tegen kindhuwelijken te kunnen treffen.

“70.000 adolescente meisjes overlijden jaarlijks aan verwikkelingen van de zwangerschap of de bevalling.”

(UNFPA, 2012)

Haoua, 13 jaar, Niger. "Op mijn 9de werd ik uitgehuwelijkt, en op mijn 11de moest ik gaan inwonen bij mijn echtgenoot. Die wilde dingen van me die ik niet wilde. Met de bemiddeling van Plan kwamen onze families overeen het huwelijk te ontbinden. Ik ga nu ook terug naar school en ben daar erg blij om!"

© Foto: Lisa Develtere

> Succesfactoren uit de ervaring

Op basis van interventies die op verschillende plaatsen in de wereld werden geëvalueerd beantwoordt de studie de vraag hoe en in welke mate ontwikkelingsactoren een bijdrage kunnen leveren. In het licht van de omvang van het probleem en zijn dramatische impact op het leven van meisjes is het verrassend dat slechts enkele van deze programma's de bestrijding van het gedwongen kindhuwelijk als hoofddoel hadden. De meeste interventies in de overzichtsstudie waren programma's rond reproductieve gezondheid, onderwijs en gender, met slechts indirecte verwijzingen naar gedwongen kindhuwelijken als een probleem dat men kon vermijden of waarvan men de impact kon beperken.

Uit de literatuur blijkt dat belangrijke internationale organisaties (In het bijzonder UNFPA, Wereldgezondheidsorganisatie, UNICEF) en gespecialiseerde ngo's (Plan International, ICRW, Girls Not Brides, IPPF) heel gelijkaardige strategieën voor de bestrijding van het gedwongen kindhuwelijken hanteren, en dat ze kiezen voor gelijkaardige domeinen en thema's om rond te werken. Hun visies en strategieën worden geïn-

spireerd door bevindingen uit een vertrouwde reeks evaluaties, studies en overzichten.

Toch is het bepalen van deze verschillende interventiedomeinen of –niveaus op zich niet het moeilijkste. De complexiteit treedt pas echt op in de ontwerpfase, wanneer men voor een gegeven context uit de vele mogelijke opties een unieke keuze 'op maat' moet maken, vaak met beperkte middelen en op basis van al bij al beperkte (wetenschappelijke) kennis over de specifieke situatie in het land.

De complexiteit van de realisatie van maatschappelijke veranderingen in het domein van gedwongen kindhuwelijken mag de internationale gemeenschap niet afschrikken. De bestrijding van kindhuwelijken met programma's en politieke interventies is niet ondenkbaar en ook niet onhaalbaar. De studie illustreert enkele aandachtspunten van deze complexiteit en toont we hoe men deze moeilijkheden kan overwinnen, o.m. door:

- Meer inzetten op beleidsverandering op lokale, nationale en regionale beslissingsniveaus via ondersteuning van partnerschappen met invloedrijke, strategische spelers uit de lokale civiele maatschappij.

- De strijd tegen schadelijke sociale praktijken meenemen in acties op het vlak van onderwijs, gezondheidszorg en armoedebestrijding. Die kunnen immers op korte termijn een invloed hebben op kindhuwelijken.
- Het ontwikkelen van een multisectorieel beleid (waarin verschillende interventieniveaus betrokken zijn) waarbij overleg en interactie tussen sectoren wordt aangemoedigd.
- Maatregelen ter versterking van de economische emancipatie van meisjes, families en gemeenschappen te combineren met het ondersteunen van beleidsmaatregelen die de onderliggende economische en sociale factoren van kindhuwelijken (discriminatie, ongelijkheid en kwetsbaarheid) op lange termijn kunnen beïnvloeden.
- De strategieën voor de aanpak van gendergerelateerd geweld in conflictsituaties en fragiele staten beter afstemmen op de meer permanente, niet noodzakelijk conflictgerelateerde genderproblemen als kindhuwelijken.
- Een innoverend beleid voeren om de initiatieven tegen kindhuwelijken en vooral de gedragsveranderingen en veranderde sociale normen op te volgen en te evalueren.

Belgische hulp en kindhuwelijken: aanbevelingen

De internationale donorgemeenschap reageert in toenemende mate op deze crisis met verdragen, conventies, verklaringen, resoluties en rapporten. Het aantal evenementen op hoog politiek niveau over het gedwongen kindhuwelijk neemt ook toe. Tot dusver werd het gedwongen kindhuwelijk in zeer beperkte mate opgenomen door het Belgische ontwikkelingsbestel.

1. De kennis over de problematiek van kindhuwelijken uitbreiden

De Belgische ontwikkelingssamenwerking is actief in landen waar kindhuwelijken een groot percentage vertegenwoordigen. Toch weten de Belgische ontwikkelingsactoren en andere betrokken partijen (directe bilaterale spelers, ngo's, ...) nog weinig over deze problematiek. De basiskennis hierover kan uitgebreid worden dankzij een aantal originele sensibiliseringsactiviteiten en opleidingen voor een aantal terreinmedewerkers en politieke besluitvormers in domeinen die rechtstreeks verband houden met kindhuwelijken, in eerste instantie zijn dat gezondheid, landbouw en onderwijs.

2. Kindhuwelijken opnemen in de besprekingen op hoog niveau over de Indicatieve Samenwerkingsprogramma's (ISP)

Kindhuwelijken staan niet hoog op de politieke agenda van de huidige samenwerkingsprogramma's van de 7 Belgische partnerlanden waar het probleem sterk leeft. Diverse bestaande en toekomstige documenten van de Verenigde Naties vormen een nuttig kader voor de bilaterale besprekingen met onze partnerlanden. Daarenboven zijn recente standpunten van partnerlanden tegen kindhuwelijken (zoals in Niger bijvoorbeeld) een goede opstap voor Belgische diplomatieke initiatieven en dialoog, ook in het kader van toekomstige indicatieve samenwerkingsprogramma's.

3. De strijd tegen kindhuwelijken op de Agenda Post 2015 zetten

De huidige besprekingen over de Post-2015 Agenda vallen op het einde van 2014 en het begin van 2015 in een beslissende plooi. Ze bieden zeer goede kansen om de vernieuwde aandacht voor gedwongen kindhuwelijken in een gezamenlijke ontwikkelingsagenda te laten vastleggen. België moet er actief toe bijdragen dat er sterke financiële engagementen komen voor ambitieus geformuleerde doelstellingen terzake.

4. De Belgische strategie over gelijkheid voor mannen en vrouwen een nieuwe boost geven vanuit de invalshoek van de kindhuwelijken

België lanceerde de voorbije jaren een reeks beleidsmaatregelen en strategieën over gelijkheid tussen mannen en vrouwen, al leverden die inspanningen niet hun volle en substantiële effect. Oorzaak daarvan is wellicht een gebrek aan praktische expertise en ervaring in specifieke sectoren. Dankzij doelgerichte investeringen kan België die expertise aantrekken, verwerven en ontwikkelen, een aantal experimentele interventies opzetten en uitvoerig documenteren, en onderzoek starten om specifieke contextgebonden factoren achter het gedwongen kindhuwelijk beter te begrijpen. Op die manier kan België gemiste kansen in nieuwe en bestaande programma's op het spoor komen en een nieuw elan creëren voor het werk rond gendergelijkheid in de Belgische ontwikkelingshulp.

5. Kindhuwelijken tot een transversaal aandachtspunt maken in bepaalde partnerlanden van België

Er dienen zich kansen aan om vanuit verschillende van de Belgische beleidsprioriteiten inzake ontwikkelingssamenwerking (kinderrechten, sociale bescherming, waardig werk) bij te dragen aan de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken. Voornamelijk vanuit een preventieve logica kunnen interventies ontworpen en geïmplementeerd worden. Het lijkt meer dan zinvol om deze uitdaging op te nemen in de binnenkort aan te vatten 'gemeenschappelijke contextanalyses' voor alle Belgische niet-gouvernementele actoren actief in het Zuiden.

6. Programma's ter bestrijding van kindhuwelijken expliciet ontwerpen en uitwerken

In de strijd tegen kindhuwelijken hebben we de keuze tussen een rechtstreekse aanpak (expliciet tegen kindhuwelijken) of de indirecte benadering (bijvoorbeeld via onderwijs, de ondersteuning van economische activiteiten of gezondheidszorg). In beide gevallen zijn de interventies of veranderingstheorieën pas efficiënt wanneer ze expliciet aantonen op welke manier ze precies bijdragen in de strijd tegen kindhuwelijken.

7. De basis leggen voor een volwaardige multisectoriële en multi-actor benadering

Enkele van de meest veelbelovende interventiemiddelen tegen kindhuwelijken bevinden zich op het snijvlak van diverse sectoren (bv. gezondheid en onderwijs, onderwijs en tewerkstelling). België zou de uitwisseling tussen de deskundigen uit deze sectoren kunnen faciliteren en bepaalde interventies kunnen aansturen om de kennis geleidelijk

uit te bouwen. Dit domein biedt overigens prima mogelijkheden tot samenwerking tussen verschillende spelers in de internationale ontwikkelingshulp, wat een doeltreffende samenwerking tussen de plaatselijke en Belgische spelers mogelijk maakt.

8. Duurzame verandering tot stand brengen door middel van de nieuwste inzichten in sociale normen

Het veranderen van de sociale normen en gedragingen op het vlak van gedwongen kindhuwelijken is een klassiek voorbeeld van wat in de literatuur beschreven wordt als 'interdependent menselijk gedrag geleid door sterke sociale voorschriften'. De keuze die de ene speler maakt, hangt af van de keuze van de andere speler – die op haar beurt door de eerste keuze wordt beïnvloed. Inzichten in de boven beschreven dynamiek kunnen methodes en strategieën opleveren die rekening houden met de complexiteit van de verandering van diepgewortelde sociale normen.

9. Reageren op het gebrek aan aandacht voor het gedwongen kindhuwelijk in de Democratische Republiek Congo (DR Congo)

Er is een duidelijk hiaat in de voorhanden zijnde kennis van gedwongen kindhuwelijken in de DR Congo, zowel op het vlak van basis administratieve gegevens als van onderliggende factoren, trends en mogelijke oplossingen. Daarnaast moet men een respons ontwikkelen die rekening houdt met de kwetsbare toestand van het land: de zwakke capaciteit van de overheid op verschillende niveaus, de complexe betrekkingen met de buurlanden, ... Als voornaamste geldschieter van DR Congo op belangrijke samenwerkingsdomeinen zoals onderwijs, landbouw en gezondheid, zou België kunnen lobbyen voor een meer proactieve bestrijding van kindhuwelijken in DR Congo.

10. De kwestie van het kindhuwelijk opnemen in het partnerschap met Niger

In een land waar 3 op 4 meisjes voor hun 18de verjaardag trouwen, zijn er talloze redenen om in actie te schieten. België kan op verschillende manieren een rol spelen:

- door bij te dragen aan het vullen van de grote kennisleemte in Niger;
- door het ondersteunen van strategisch sterke partnerschappen voor beleidsbeïnvloeding vanuit de civiele maatschappij;
- door het verder integreren van het thema gedwongen kindhuwelijken in de lopende Belgische acties binnen de huidige Belgische interventiesectoren (plattelandsontwikkeling en gezondheidszorg), alsook in de institutionele steun aan Nigerese ministeries en instellingen.

Afroza, 17 jaar, Bangladesh, moeder van een tweeling. De bevalling was zeer pijnlijk en zwaar. Deze jonge moeder heeft het moeilijk en borstvoeding geven aan haar baby's gaat niet zo goed. "Ik voel me geen goede moeder. Ik kan mijn baby's niet voldoende geven."

1. Inleiding

Gedwongen kindhuwelijken worden gedefinieerd als huwelijken waarin een of beide echtgeno(o)t(en) huwen voor de leeftijd van 18 jaar. De term huwelijk wordt in een ruime betekenis gebruikt en omvat samenwoning, verloving of een andere verbintenis tussen twee mensen die door het burgerlijk recht, religieuze regels en/of rituele gebruiken wordt erkend (zie Kader 1).

Wereldwijd wordt ongeveer 1 op 3 meisjes gedwongen om te huwen voor haar 18de verjaardag. Volgens UNFPA (2012) zullen, als er niets gebeurt, voor het einde van het decennium 142 miljoen meisjes onder de 18 jaar worden uitgehuwelijkt. Dit fenomeen is een schending van fundamentele mensenrechten en een vorm van gendergeweld en discriminatie. Het geweld van een te vroeg huwelijk beperkt zich niet tot het psychologische effect van het niet mogen beslissen of, wanneer en met wie men trouwt. Het betekent vaak gevangen zitten in een huwelijk met een oudere man (Jensen & Thornton, 2003), en leven als een echtgenote met alle bijhorende plichten terwijl men nog een kind of adolescent is. Wanneer een meisje in haar kinderjaren of adolescentie trouwt, zal het met ernstige medische risico's worden geconfronteerd, aangezien het op te jonge leeftijd tot geslachtsverkeer en vaak tot meerdere, ongewenste zwangerschappen en bevallingen wordt gedwongen op een moment dat haar lichaam er fysiek nog niet klaar voor is. Het kindhuwelijk betekent bovendien dat het meisje wordt beroofd van haar recht op onderwijs, emancipatie en een volwaardig, evenwichtig leven.

Tientallen jaren lang heeft de internationale donorgemeenschap grotendeels over dit probleem gezwegen, ondanks de toenemende inzichten, aangedragen door onderzoekers, NGO's en vrouwenorganisaties, in de schadelijke gevolgen voor de meisjes en de maatschappij in haar geheel. De lange stilte weerspiegelt in zekere mate zowel het taboe rond kindhuwelijken dat in veel betrokken landen bestaat, als de aarzeling en ongemak van de leden van de internationale donorgemeenschap om dit delicate en complexe vraagstuk aan te pak-

ken. Het onderwerp is delicaat omdat het vaak als een familiale privéaangelegenheid wordt beschouwd, ingebed in sociale normen en zelden buiten de gemeenschap in het openbaar besproken. Maar het gedwongen kindhuwelijk is ook een complexe zaak, beïnvloed door tal van sociale en economische factoren waarom men niet gemakkelijk kan ingrijpen tenzij dat systematisch op alle niveaus gebeurt.

De stilte wordt nu beetje bij beetje verbroken, dankzij de inspanningen van activisten en actoren van het middenveld overal ter wereld. Op het internationale niveau werd het gedwongen kindhuwelijk eindelijk op de agenda geplaatst, in het bijzonder door VN-organisaties en gespecialiseerde internationale ngo's. Verscheidene ontwikkelingsagentschappen en donorregeringen hebben het fenomeen ondertussen veroordeeld en kondigden plannen aan om te onderzoeken hoe het meer expliciet kan worden bestreden en opgelost.

In zeven van de 18 Belgische partnerlanden¹, zijn gedwongen kindhuwelijken een courant fenomeen (Niger, Mali, Mozambique, Oeganda, DR Congo, Tanzania en Benin). Niger is het land met het hoogste percentage kindhuwelijken van de planeet: 75% van de meisjes huwen er voor de leeftijd van 18 jaar, 36% voor de leeftijd van 15 jaar. Jammer genoeg is het fenomeen, los van deze basisstatistieken, vrij zwak gedocumenteerd en staat het laag op de agenda van de donorgemeenschap, met inbegrip van België. In de DR Congo wordt op nationale schaal bijna 1 meisje op 4 getroffen, en tot 50% van de meisjes in provincies als Katanga, Oost-Kasaï of de Evenaarsprovincie. Ondanks de grote aandacht van de internatio-

nale gemeenschap voor het gendergeweld in de DR Congo, komt het specifieke vraagstuk van het kindhuwelijk en het gedwongen huwelijk op nationaal niveau nauwelijks ter sprake en verschijnt het niet op de radar van de donoren, laat staan dat het met interventies zou worden aangepakt. Hoe kunnen wij beginnen na te denken over manieren om bij te dragen tot de uitbanning van deze schadelijke praktijk in landen als de DR Congo?

Dit rapport benadert het vraagstuk van het gedwongen kindhuwelijk uit een Belgisch perspectief en met een dubbel doel: ten eerste, de Belgische ontwikkelingsgemeenschap bewust te maken van de ernst van het probleem, en met name in belangrijke partnerlanden van België. Ten tweede, rekening houdend met de complexiteit van het vraagstuk, mogelijkheden te identificeren voor België om regeringen en actoren van het middenveld te helpen de schadelijke gevolgen op korte en middellange termijn te beperken en het verschijnsel op langere termijn uit te bannen.

Het rapport is in zes hoofdstukken verdeeld. Het volgende hoofdstuk introduceert het vraagstuk uit drie invalshoeken: mensenrechtenprincipes, de specifieke maatschappelijke normen achter het fenomeen, en de gevolgen van het gedwongen kindhuwelijk op vlak van gendergeweld. Het derde hoofdstuk maakt een geografisch overzicht van het fenomeen, met bijzondere aandacht voor de Belgische partnerlanden en met Niger en de DR Congo als casestudy's. In het vierde hoofdstuk bekijken we de lessen uit de praktijk en in het laatste hoofdstuk wordt de problematiek uit een Belgisch donorperspectief bekeken. Daarbij suggereren we verschillende beleidsopties voor een meer beduidende rol die België zou kunnen spelen, rekening houdend met de bestaande prioriteiten van het ontwikkelingsbeleid en de expertise van de Belgische actoren.

¹ In juni 2014 zijn de 18 Belgische partnerlanden: Algerije, Benin, Bolivia, Burundi, DR Congo, Ecuador, Mali, Marokko, Mozambique, Niger, Palestijnse Gebieden, Peru, Rwanda, Senegal, Zuid-Afrika, Tanzania, Oeganda en Vietnam. De partnerlanden worden geselecteerd volgens criteria met betrekking tot hun armoedepijl, aspecten van goed bestuur en het vermogen van België om zinvolle steun te verlenen (http://diplomatie.belgium.be/en/policy/development_cooperation/countries/partner_countries/).

Plan heeft de 13-jarige Mariama, Niger, ontdekt vier dagen voor haar huwelijk met een oudere man. Plan werkte samen met de plaatselijke overheid om het huwelijk te annuleren. Mariama gaat nu terug naar school.

2. Drie invalshoeken voor een beter begrip van gedwongen kindhuwelijken

Bij wijze van inleiding wordt het vraagstuk van gedwongen kindhuwelijken in dit hoofdstuk vanuit drie invalshoeken benaderd: mensenrechten, gendergeweld en sociaal-culturele normen.

Het is belangrijk de problematiek van kindhuwelijken vanuit verschillende perspectieven te onderzoeken, aangezien dat belangrijke aanknopingspunten oplevert om het probleem te helpen voorkomen en bestrijden. Bovendien heeft men meerdere analysekaders nodig om een diepgaand begrip te krijgen van de manier waarop verschillende actoren op verschillende niveaus het gedwongen kindhuwelijk ervaren en/of interpreteren, en waarom het zo moeilijk is deze praktijk te veranderen.

Het juridisch perspectief brengt de relevante internationale kaders in beeld die het gedwongen kindhuwelijk verbieden. Het perspectief van gendergeweld belicht de gevolgen van het gedwongen kindhuwelijk, terwijl dat van de sociale normen de nadruk legt op de oorzaken van het fenomeen en de mechanismen die het in stand houden.

2.1. De mensenrechten-gerelateerde invalshoek

Heel wat internationale en regionale conventies of verdragen bevatten bepalingen over het gedwongen kindhuwelijk. Voorbeelden zijn conventies over mensenrechten en economische rechten, sociale en culturele rechten, de afschaffing van slavernij of aan slavernij verwante praktijken, en discriminatie van vrouwen. Deze vormen een duidelijk wettelijk kader voor de voorwaarden waaraan een huwelijk moet voldoen om conform de mensenrechten te zijn. Ze verwijzen naar de huwbare leeftijd en naar de eis tot vrije en volledige toestemming van beide echtgenoten. Hoewel er doorlopend nieuwe instrumenten en kaders worden ontwikkeld, tonen verscheidene rapporten een grote implementatiekloof aan.

Al in 1948 stelde de **Universele verklaring van de rechten van de mens** dat het huwelijk alleen kan worden gesloten met de vrije en volledige toestemming van de aanstaande echtgenoten. Het **Verdrag inzake de huwelijks-toestemming, de minimumleeftijd waarop een huwelijk mag worden aangegaan en de registratie van huwelijken** van 1962 stelt dat de ratificerende verdragsstaten een wetgeving moeten opstellen die de minimumleeftijd voor het huwelijk bepaalt (artikel 2), maar zegt niet wat 'huwbare leeftijd' precies inhoudt. In 1989 ging het **Verdrag inzake de rechten van het kind** een stap verder door te verklaren dat elke mens onder de leeftijd van 18 jaar als een kind wordt beschouwd. Dit verdrag maakt niet uitdrukkelijk gewag van kindhuwelijken, maar het VN-Comité voor de Rechten van het Kind, dat het mandaat heeft om toezicht te houden

>

Kader 1: Kindhuwelijk: definitie en terminologische aspecten

Een kindhuwelijk wordt gedefinieerd als een huwelijk waarin een of beide echtgeno(o)t(en) huwen voor de leeftijd van 18 jaar. De term huwelijk wordt in een ruime betekenis gebruikt en omvat samenwoning, verloving of een andere verbintenis tussen twee personen die door het burgerlijk recht, het religieus recht en/of rituele gebruiken worden erkend. Ongeacht de manier waarop het tot stand komt, wordt dit huwelijk als bindend beschouwd door de betrokken echtgenoten, hun families en de grotere gemeenschap, ook wanneer het niet formeel in de wet is vastgelegd (Turner, 2013).

Er bestaat discussie over de juiste termen voor de beschrijving van het fenomeen (dat voor de grote meerderheid meisjes die voor hun 18de trouwen treft. Vanuit de bestaande internationale wetgeving, die een kind definieert als een persoon onder de 18 jaar, is de term kindhuwelijk de meest evidente keuze. Deze term kan echter verwarring scheppen door de verschillen in de manier waarop het begrip kind door de wet wordt gedefinieerd (zoals in de Verenigde Staten, waar sommige staten verschillende definities hebben) of door gebruikelijke normen (bv. dat meisjes vanaf hun eerste menstruatie volwassen zijn). Dit verklaart waarom veel organisaties de term gedwongen kindhuwelijken verkiezen. Deze kwalificatie legt de nadruk op het ongepaste of illegale karakter van het huwelijk en verwijst naar de persoonlijke en biologische ontwikkeling en naar de wet. Het gedwongen karakter van een huwelijk geldt niet exclusief voor kinderen, maar onderstreept dat men geen volledige en geïnformeerde toestemming kan of mag verwachten van personen die niet volwassen genoeg zijn om ze te geven en die bijgevolg een emotionele en/of fysieke dwang ondergaan.

Het in september 2013 geratificeerde VN-Verdrag (Human Rights Council) over dit vraagstuk gebruikt de algemene term 'vroegtijdig en gedwongen huwelijk van kinderen'. Met het oog op de leesbaarheid kiezen wij in dit rapport meestal voor de term 'gedwongen kindhuwelijk'. De meerwaarde van deze term is dat de nadruk op het aspect kind ligt (een persoon onder de 18 jaar) en op het gedwongen aspect van elke verbintenis met een persoon onder de 18 jaar.

Plan Bangladesh steunt organisaties voor kinderen die samenwerken met de plaatselijke overheid, gemeenschappen en andere actoren om kindhuwelijk-vrije regio's te creëren en kindhuwelijken te voorkomen.

© Foto: Plan

op haar uitvoering, verklaart: “de minimale huwbare leeftijd voor zowel mannen als vrouwen moet 18 jaar zijn” en “het uithuwelijken en huwen van een kind zal niet rechtsgeldig zijn” en “men moet alle nodige maatregelen nemen, met inbegrip van wetgeving, om een minimale huwbare leeftijd te bepalen en de registratie van huwelijken in een officieel register te verplichten”².

Tot op heden hebben 193 landen het verdrag geratificeerd, met Somalië en de Verenigde Staten als opmerkelijke uitzonderingen. Ook regionale verdragen verwijzen naar de huwbare leeftijd. Zo stelt artikel 6 van het **Protocol on the Rights of Women in Africa** (2003) van het African Charter on Human and Peoples' Rights, het zogenaamde Maputo Protocol, duidelijk: “de minimumleeftijd voor het huwelijk voor vrouwen is 18 jaar”. In een artikel (1) over **schadelijke maatschappelijke en culturele praktijken** verbiedt het African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1989) kindhuwelijken en het uithuwelijken van meisjes en jongens en beveelt het effectieve maatregelen aan, met inbegrip van wetgeving, om de minimumleeftijd voor het huwelijk op 18 jaar te bepalen en de registra-

tie van alle huwelijken in een officieel register te verplichten. (art. 21; al. 2)

De vrije en volledige toestemming van beide echtgenoten wordt in vrijwel alle internationale en regionale verdragen over huwelijksaangelegenheden vermeld. Volgens het VN Verdrag van 1962³ moeten de echtgenoten hun volledige toestemming persoonlijk uitdrukken, na gepaste openbaarmaking en in aanwezigheid van de overheid die bevoegd is om het huwelijk te voltrekken en van getuigen, zoals voorgeschreven door de wet. Het **Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW)**⁴ van 1979 spreekt zich het duidelijkst en het krachtigst uit over dit onderwerp: “het uithuwelijken en het huwelijk van een kind zal geen wettelijke gevolg hebben en men zal alle nodige maatregelen nemen, met inbegrip van wetgeving, om een minimumleeftijd voor het huwelijk te bepalen en de registratie van huwelijken in een officieel register te verplichten”. Het verdrag bepaalt expliciet dat “vrouwen dezelfde rechten hebben als mannen om vrij een echtgenoot te kiezen en alleen met hun vrije en volledige toestemming een huwelijk aan te gaan”. Veel landen laten in hun

nationale wetgeving echter een uitzondering toe voor de toestemming van de ouders of anderen, of voor het gewoonterecht. En zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, is de toepassing van het begrip toestemming zeer problematisch.

De landen die het verdrag onderschrijven, zijn verplicht om de verbintenissen van het verdrag op te nemen in een afdwingbare nationale wetgeving. Uit verscheidene studies blijkt echter dat dit vaak niet gebeurt, met enkele opmerkelijke uitzonderingen. Het gedwongen kindhuwelijk wordt door de beleidsmakers op nationaal niveau zelden als een prioriteit beschouwd, en het afdwingen van deze wetten vraagt geld en inspanningen. Er zijn bijvoorbeeld middelen nodig voor de opleiding en bewustmaking van ambtenaren en gezagsdragers en voor de invoering van toezichtsystemen. Bovendien is het afdwingen van wetten over het gedwongen kindhuwelijk bijzonder complex in landen als Niger, de DR Congo of Bangladesh, waar verschillende huwelijksstelsels naast elkaar bestaan (gewoonterecht, godsdienstig, officieel), maar waar de verschillende soorten huwelijken niet systematisch geregistreerd worden. Hoewel sommige landen vooruitgang boeken op vlak van de naleving van het kader van de internationale mensenrechten met betrekking tot gedwongen kindhuwelijken, bestaat in andere landen het gevaar dat eerder gemaakte vooruitgang ongedaan wordt gemaakt. De huidige discussie⁵ in Irak over een nieuwe wet die huwelijken van meisjes vanaf 9 jaar zou toelaten, toont dat verworvenheden in de nationale wetgevingen niet als definitief

2 Algemene Aanbeveling van het Comité Algemene Aanbeveling nr. 21 (13de sessie, 1994, over Gelijkheid in het huwelijk en familiebetrekkingen)

3 VN Verdrag inzake de huwelijks toestemming, de minimumleeftijd waarop een huwelijk mag worden aangegaan en de registratie van huwelijken, 1962

4 Dit verdrag is door 187 landen geratificeerd (niet door Iran, Palau, Somalië, Soedan, Tonga en de Verenigde Staten) (Equality Now, 2014)

5 Op het tijdstip van het schrijven was de uitkomst van dit nieuwe Iraakse wetsvoorstel nog niet bekend, maar verscheidene waarnemers menen dat het weinig kans heeft om te worden goedgekeurd en veeleer moet worden gezien als een ‘politieke stunt’ van bepaalde partijen om wat zij als ‘religieuze’ principes voorstellen als basis voor een nieuwe wetgeving op te leggen (Salman, 2014).

mogen worden beschouwd. Wanneer een brede steun voor een sterke reglementering van vroegtijdige huwelijken bij het grote publiek en bij invloedrijke groepen ontbreekt, is de situatie vaak dynamisch en trachten verschillende krachten de status-quo te doorbreken.

2.2. De invalshoek van gendergeweld

De VN-Verklaring over de uitbanning van geweld tegen vrouwen definieert gendergeweld als elke daad “die leidt tot of waarschijnlijk zal leiden tot fysieke, seksuele of psychologische schade of lijden van vrouwen, met inbegrip van de dreiging met dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, zowel in het publieke als in het privéleven”. In kwantitatieve termen treft het gedwongen kindhuwelijk meisjes onevenredig meer dan jongens. ‘Girls Not Brides’ stelt vast dat de verhouding jonge vrouwen van 15-18 jaar die in 2003 met jonge mannen van 15-18 waren getrouwd (en in hetzelfde jaar in het huwelijk waren getreden) 72 op 1 was in Mali en 6 op 1 in El Salvador.

Zoals al aangestipt, worden gehuwde meisjes geconfronteerd met verschillende vormen van fysiek en psychologisch geweld. Een vroeg huwelijk verhoogt het risico op zwangerschap en onveilig geslachtsverkeer:

onveilige abortus, moedersterfte, obstetrische fistels⁶, seksueel overdraagbare infecties, HIV enz. In 2013 benadrukte het UNFA Wereldbevolkingsrapport het kritieke niveau en de impact van adolescente zwangerschappen in ontwikkelingslanden; elke dag bevallen ongeveer 20.000 meisjes, 70.000 adolescente meisjes overlijden jaarlijks aan verwikkelingen van de zwangerschap of de bevalling en elk jaar worden 3,2 miljoen onveilige abortussen uitgevoerd. Vroege zwangerschap is zelfs de belangrijkste doodsoorzaak van meisjes van 15-19 jaar (UNFPA 2014). Kindbruidjes lopen tevens een hoger risico op HIV, aangezien ze vaak oudere mannen huwen die al lang seksueel actief zijn. Deze statistieken tonen ook aan dat meisjes van 15-19 jaar in Sub-Sahara Afrika 2 tot 6 keer meer kans hebben om met HIV te worden besmet dan jongens van dezelfde leeftijd. Vroegtijdige huwelijken hebben tevens een rechtstreekse impact op pasgeborenen. In een land als Niger, waar 3 op 4 meisjes voor hun 18de verjaardag huwen, is de neonatale sterfte tweemaal hoger dan het gemiddelde voor zuigelingen met een moeder jonger dan 20 jaar (INIS-Niger & UNICEF, 2014). Daarnaast heeft onderzoek van het ICRW in verscheidene landen (India, Peru, Kenia) een verband vastgesteld tussen kindhuwelijken en gezinsgeweld. Meisjes die voor hun 18de trouwen, hebben een hogere kans om geweld in hun gezin te ervaren dan meisjes die later in het huwelijk treden. Bovendien zijn deze jong gehuwde adolescen-

ten meer dan andere vrouwen geneigd om te geloven dat het ‘gerechtvaardigd’ is dat een man zijn vrouw slaat (ICRW, 2007).

De omstandigheden waaronder gedwongen kindhuwelijken plaatsvinden tonen veel gelijkenissen met slavernij voor meisjes: ontvoering van meisjes om echtgenoten te worden; ontbreken van (vrije, volledige en geïnformeerde) toestemming, onvermogen om het huwelijk te verlaten of te beëindigen, financiële transacties of betaling in natura, en kindersmokkel (Turner, 2013, p. 20). De meisjes hebben vaak weinig of geen zeggenschap over hun lichaam, kunnen niet kiezen of en wanneer zij geslachtsverkeer hebben, kinderen krijgen of zelfs het huis verlaten. Het Speciaal Rapport (2012) over hedendaagse vormen van slavernij besluit dat het gedwongen kindhuwelijk kan worden beschouwd als een ‘slaafs huwelijk waarin meisjes worden onderworpen aan huishoudelijke en seksuele slavernij’.

Het gedwongen kindhuwelijk leidt dikwijls ook tot psychologisch geweld. Het gebrek aan volledige toestemming met het huwelijk of tot geslachtsverkeer met een persoon die het meisje zelf kiest, is een evidente vorm van psychologisch geweld: “de ene dag staan ze onder het gezag van de ouders, de volgende onder dat van een partner of echtgenoot, zodat een cyclus van genderongelijkheid, afhankelijkheid en machteloosheid wordt bestendigd en versterkt” (UNFPA, 2013, p. 24). Bijgevolg wordt de adolescentie, een kritieke overgangs- en ontwikkelingsfase, in landen met een groot aantal gedwongen kindhuwelijken niet erkend als een specifieke periode die bescherming, veiligheid en aangepaste begeleiding vraagt.

⁶ De WGO definieert een obstetrisch fistel als een opening in het geboortekanaal als gevolg van een bevallingscomplicatie. Vrouwen met deze aandoening lijden aan constante urinaire incontinentie, die vaak tot sociaal isolement leidt, huidinfecties, nieraandoeningen en zelfs de dood, als ze niet wordt behandeld. http://www.who.int/features/factfiles/obstetric_fistula/facts/en/index1.html

Kader 2: Onderwijs is een van de belangrijkste factoren om de huwbare leeftijd voor meisjes uit te stellen.

Er bestaat een nauw verband tussen onderwijs en gedwongen kindhuwelijken. De hoogste percentages kindhuwelijken ter wereld komen voor in regio's waar veel meisjes niet naar school gaan. Op landelijk niveau vormen meisjes die weinig of geen onderwijs hebben genoten de grote meerderheid van de meisjes die voor hun 18de trouwen (UNFPA, 2013). 63% van de gehuwde meisjes (onder de 18 jaar) kregen geen onderwijs. Volgens schattingen verlaagt met elk jaar dat het huwelijk voor 18 jaar wordt opgenomen, de geletterdheid van meisjes met 5,6 % (UNGEI, 2012). Huwelijk en zwangerschap zijn ook geïdentificeerd als twee van de belangrijkste factoren die meisjes dwingen om de school op te geven: onderzoek van de ngo Plan bij een grote groep kinderen in West-Afrika in 2012 toonde aan dat 33 procent van de kinderen in Senegal en 25 procent in Mali het huwelijk vermelden als een belangrijke factor waarom meisjes de school opgeven (Plan Waro, 2012).

Het gedwongen kindhuwelijk betekent vaak het einde van de schoolcarrière van meisjes. Dit beperkt op zijn beurt hun emancipatie, hun kans om sociale banden te ontwikkelen en hun economische mogelijkheden. Het stopzetten van het onderwijs eenmaal meisjes gehuwd zijn, wordt verklaard door het feit dat hun omgeving verwacht dat ze hun functie als moeder, echtgenote en zorggeefster opnemen. Hun scholing wordt daarom niet langer als een investering in hun toekomst gezien, maar als een nutteloze bijkomende uitgave. Gehuwde of zwangere meisjes kunnen vaak niet op school blijven of ernaar terugkeren omdat wetten hen verbieden om school te lopen, of als gevolg van stereotypen en de vrees dat hun aanwezigheid de normale werking van de school zal verstoren.

Onderwijs speelt een beslissende rol in de uitbanning van het gedwongen kindhuwelijk. Zoals Davies et al. (2012, p. 32) verklaren: “Vrouwen die langer naar school gaan huwen meestal later en hebben minder kinderen in hun tienerjaren, vooral als zij het middelbaar onderwijs bereiken. Onderwijs helpt meisjes ook om met meer autonomie een partner te kiezen en vrije en weloverwogen beslissingen te nemen over het huwelijk en over de seksuele en reproductieve gezondheid”.

Senzeni huwde zeer vroeg en werd snel zwanger.
"De meisjes hier in Zambia hebben meer informatie
nodig over voorbehoedsmiddelen."

Het kindhuwelijk in Zuid-Kivu

In zijn rapport (Turner, 2013) over het gedwongen huwelijk in Congo verwijst de ngo Free the Slaves naar het voorbeeld van de leider van een organisatie voor vrouwenrechten in de streek van Fizi in de provincie Zuid-Kivu. Zij werkt met gemeenschappen om seksueel geweld tegen jonge meisjes te voorkomen. De

vrouwenrechtenactiviste legt uit hoe traditionele gebruiken het leven in Fizi domineren, ondanks een wet van 2006 die kindhuwelijken verbiedt. Ze benadrukt het belang van de bewustmaking van de dorpsgemeenschap, door vooral de nadruk te leggen op de schadelijkheid van een vroeg huwelijk voor een kind. Vroeg-

tijdige huwelijken komen vaker voor bij gezinnen die in grote financiële nood verkeren. De armoede kan een vader dwingen om zijn dochter weg te geven, gewoon om een mond minder te hebben om te voeden.

Bron: Turner, 2013

2.3. De maatschappelijke en economische invalshoek: de inbedding van het gedwongen kindhuwelijk in sociale normen, versterkt door sociaaleconomische factoren

De twee voorgaande invalshoeken werpen een negatief licht op het huwelijk van meisjes, als een schending van de mensenrechten en een daad van gendergeweld. De individuen en gemeenschappen die deze praktijk in stand houden, zien het echter niet noodzakelijk op die manier. Walker (2013) wijst bijvoorbeeld op de weerstand van volwassenen in West-Afrika om een vroeg huwelijk als een probleem te zien. Voor hen is deze praktijk een maatschappelijke norm die steeds in hun levensomgeving als volwaardig werd erkend. In deze context moeten maatschappelijke normen worden begrepen als “gedragspatronen, gemotiveerd door een verlangen om te conformeren aan de gedeelde maatschappelijke verwachtingen van een belangrijke referentiegroep” (Heise, 2013; geciteerd door Marcus, 2013, p. 5). De referentiegroep kan een losse verzameling zijn van individuen die gemeenschappelijke kenmerken delen (ethniciteit, godsdienst). Deze normen over het vroegtijdige huwelijk zijn buitengewoon goed tegen verandering bestand, omdat ze diep geworteld zijn in patriarchale en mannelijke dominantie, wat tevens verklaart waarom voornamelijk meisjes er het slachtoffer van zijn. In dit denkkader is het huwen van een jong meisje een manier om haar te leren wat als gepast gedrag wordt beschouwd, en haar tot een houding van dienstbaarheid en zorg tegenover mannen te dwingen (UNICEF, 2001).

Mensen conformeren zich om twee grote redenen aan deze maatschappelijke normen. Ten eerste willen zij de sancties vermijden die met een uitstel van het huwelijk samengaan (sociale afkeuring, effectieve uitsluiting uit de groep, economische sancties). Ten tweede verwachten zij op sociaal en economisch vlak beloond te worden voor het naleven van de norm (Marcus, 2014). Bovendien zien mensen de navolging van de norm niet altijd als een beslissing die zij nemen, maar veeleer als een natuurlijke of godsdienstige regel die ze onmogelijk kunnen overtreden. Dergelijke processen worden versterkt door het bestaande taboe om expliciet te praten over seksualiteit of andere intimiteiten. Het meisje zal in veel om-

standigheden geen vragen stellen of angsten of twijfels over deze norm durven uitdrukken. Als ze dat wel doet, zal men misschien niet naar haar luisteren, omdat de meeste familieleden zich ongemakkelijk zullen voelen bij hun vragen of angsten. In andere gevallen proberen meisjes thuis weg te lopen om te ontsnappen aan een huwelijk, wat hen eveneens blootstelt aan ernstige risico's van misbruik.

Veel samenlevingen zien het huwelijk van een meisje als een positieve manier om het meisje en haar familie te beschermen. De veronderstelling is dat het voorhuwelijkse seks of zwangerschap buiten het huwelijk, en de schande die ermee samengaan, kan voorkomen. In dezelfde logica nemen sommige ouders hun dochters na hun eerste menstruatie van school uit angst voor de kwetsbaarheid ten opzichte van mannen op school (leerlingen en leerkrachten). Ouders, vooral wanneer ze arm zijn, dwingen hun dochters om te trouwen in de hoop hen een goede toekomst onder de bescherming van hun echtgenoot te garanderen.

In bijna alle samenlevingen heeft het huwelijk ook economische dimensies. Het voortbestaan van discriminerende sociale normen kan niet worden begrepen zonder rekening te houden met een economische logica (op korte termijn). Deze normen maken deel uit van de strategieën waarmee gezinnen sociale en economische schokken voorkomen of opvangen. Het uithuwelijken van een dochter betekent dat het gezin een mond minder te voeden heeft (zie ook kader), en het vooruitzicht op veel kinderen en kleinkinderen die de familie zullen steunen. Het uithuwelijken van een meisje aan een andere familie kan verband houden met transacties van grond of eigendom, en de bruidsschat (in geld of natura) kan een belangrijke hulp op korte termijn zijn, vooral voor families die met armoede worden geconfronteerd. In andere gevallen kan het uithuwelijken van een dochter de familie in staat stellen om schulden te betalen.

De benadering van het gedwongen kindhuwelijk vanuit de invalshoek van sociale normen is belangrijk omdat zij helpt in de deconstructie van de vele onderliggende factoren (genderongelijkheid, machtsverhoudingen, en een sterke afhankelijkheid van andere gemeenschapsleden in de afwezigheid van andere systemen voor sociale bescherming) die families, gemeenschappen of overheden ertoe brengen deze praktijk te rechtvaardigen. Om een dynamiek van maatschappelijke verandering te ondersteunen, is het belangrijk om rekening te houden met factoren als angst voor represailles,

angst voor uitstoting uit de gemeenschap en een gebrek aan kennis van andere manieren om te handelen of zich te gedragen. Die zorgen ervoor dat de normen niet overtreden worden. Mensen die dergelijke normen naleven, zullen bovendien vaak aannemen dat alle andere leden van de gemeenschap deze normen ook steunen en respecteren terwijl die dat in werkelijkheid niet doen (Mackie & Lejeune, 2009).

2.4. De drie invalshoeken samen

De drie beschreven invalshoeken verschaffen inzichten in de complexiteit van de problematiek van het gedwongen kindhuwelijk en de manier om het te bestrijden. Uit deze analyse blijkt dat de brede waaier van nationale en internationale beleidsinstrumenten en wettelijke kaders gebaseerd op mensenrechten noodzakelijk is maar niet volstaat om de vereiste wijzigingen van het gedrag en de onderliggende sociale normen af te dwingen. Een op rechten gebaseerde aanpak kan inclusie, niet-discriminatie en gendergelijkheid bevorderen. Wetten en andere rechtsinstrumenten kunnen weliswaar een groot verschil maken, maar zullen slechts ten volle effectief zijn als ze samengaan met interventies die inspelen op een duurzame verandering van de sociale normen en praktijken. Zowel het perspectief van het gendergeweld als dat van de sociale normen verschaft inzichten in de onderliggende factoren die het voortbestaan van deze praktijk verklaren. Meer en meer studies tonen aan dat de wijziging van het gedrag van families en gemeenschappen in dit domein een complexe onderneming is. Kindhuwelijken zijn het resultaat van een mix van persoonlijke overtuigingen, de navolging van normen en een gebrek aan informatie over alternatieven. Genderstereotypen houden vrouwen in een lagere status, en het overkomstigste patriarchale systeem, dat in de meeste samenlevingen diep geworteld is, is bijzonder moeilijk om te keren. Bovendien wordt de verwachte wijziging van de attitudes en percepties beïnvloed door de sociaal-economische levensomstandigheden van de families.

Hoofdstuk 4 zal echter aantonen dat verandering haalbaar is. Wanneer men rekening houdt met de diversiteit van de betrokken actoren en de onderliggende machts-, maatschappelijke en economische dimensies, en met de vereiste beleids-, institutionele en wetswijzigingen, is het duidelijk dat de bestrijding van het gedwongen kindhuwelijk aangepaste inspanningen op meerdere niveaus en op lange termijn vereist.

10 MILLION GIRLS ARE MARRIED EACH YEAR

A look at the 30 countries with the highest rates of child marriage.

SORT BY:

MARRIED BY AGE 18 <i>Percentage of women ages 20-24 who were married by age 18</i>	NIGER	75.0	SOMALIA	45.0
MARRIED BY AGE 15	CHAD	72.0	AFGHANISTAN	43.0
MATERNAL MORTALITY	MALI	71.0	NICARAGUA	43.0
EARLY CHILDBEARING	BANGLADESH	66.0	ZAMBIA	42.0
SECONDARY EDUCATION	GUINEA	63.0	TANZANIA	41.0
LEGAL AGE OF MARRIAGE	CENTRAL AFRICAN REPUBLIC	61.0	DOMINICAN REPUBLIC	40.0
	MOZAMBIQUE	52.0	THE CONGO (DR)	39.0
	NEPAL	51.0	HONDURAS	39.0
	MALAWI	50.0	MADAGASCAR	39.0
	ETHIOPIA	49.0	NIGERIA	39.0
	BURKINA FASO	48.0	SENEGAL	39.0
	SIERRA LEONE	48.0	LIBERIA	38.0
	ERITREA	47.0	CAMEROON	36.0
	INDIA	47.0	GAMBIA	36.0
	UGANDA	46.0	IVORY COAST	35.0

NIGER

LEGAL AGE OF MARRIAGE

15

MATERNAL DEATHS PER 100,000 BIRTHS

820

36.1% MARRIED BY 15

DETAIL MAP

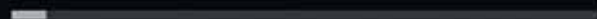
75.0% MARRIED BY 18

5.2% GAVE BIRTH BY AGE 15

6.6% HAVE SECONDARY EDUCATION

3. De geografie van het gedwongen kindhuwelijk: wat met de partnerlanden van België?

Dit hoofdstuk maakt een geografisch overzicht van de landen en regio's die bijzonder worden getroffen door gedwongen kindhuwelijken. Een kort globaal overzicht wordt gevolgd door een analyse van de toestand in de Belgische partnerlanden met een bijzonder hoge prevalentie van gedwongen kindhuwelijken.

De moeilijkheid om de prevalentie van gedwongen kindhuwelijken te meten is een belangrijke parameter in dit verhaal. Huwelijken worden in veel landen niet systematisch officieel geregistreerd. Informele verbintenissen worden niet of in sommige gevallen uitsluitend op lokaal niveau, door de traditionele of godsdienstige autoriteit, geregistreerd. Het ontbreken van geboortecertificaten in landen met een hoge prevalentie maakt het nog moeilijker om te bewijzen dat meisjes op jonge leeftijd slachtoffer worden.

Bij gebrek aan betrouwbare registratiegegevens zijn de bestaande statistieken voornamelijk op demografische en gezondheidspeilingen gebaseerd. Voor de meting van kindhuwelijken worden twee belangrijke indicatoren⁷ gebruikt: het percentage vrouwen van 20-24 jaar dat voor de leeftijd van 18 jaar

is gehuwd, en het percentage vrouwen van 20-24 jaar dat voor de leeftijd van 15 jaar gehuwd of samenwonend is (UNICEF The State of the World's Children, 2013)⁸.

3.1. Overzicht op wereldniveau

Gedwongen kindhuwelijken zijn een wereldwijd fenomeen. De meest recente statistieken schatten dat een derde van de meisjes huwt voor de leeftijd van 18 jaar en 1 op 9 voor de leeftijd van 15 jaar. Volgens de extrapolaties van 'Girls Not Brides' zullen, als de huidige niveaus van kindhuwelijken ongewijzigd blijven, elk jaar 14,2 miljoen of elke dag 39.000 meisjes voor de leeftijd van 18 jaar huwen. Dat is 1 meisje om de 2 seconden.

De tabel toont dat de landen met de hoogste prevalentie van kindhuwelijken (meer dan 30%) geconcentreerd zijn in West-Afrika en Afrika ten zuiden van de Sahara. Maar wanneer we de omvang van de bevolking in aanmerking nemen, leeft bijna 50% van de door het gedwongen kindhuwelijk getroffen meisjes in Zuid-Azië, met inbegrip van India, Bangladesh, Afghanistan en Nepal. De tabel toont ook dat de meisjes die het meest worden getroffen op het platteland wonen. Zij hebben een laag onderwijspeil en leven in zeer arme gezinnen.

Hoewel er statistieken bestaan voor bepaalde perioden, bestrijken ze vaak geen langere tijdsperiodes of worden ze niet met regelmatige intervallen herhaald. Door deze ontbrekende data is het moeilijk om de trends van de kindhuwelijken in kaart te brengen. De beschikbare gegevens voor landen die twee of meer opeenvolgende peilingen bij huishoudens hebben uitgevoerd, doen echter vermoeden, en dit is belangrijk, dat men op wereldvlak weinig vooruitgang heeft geboekt in het bestrijden van kindhuwelijken (UNFPA, 2012).

⁷ De in dit rapport voorgestelde cijfers werden verzameld door UNFPA en zijn gebaseerd op Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), Demographic and Health Surveys (DHS) en andere nationale peilingen. Ze hebben betrekking op het recentste beschikbare jaar in de periode 2000-2011.

⁸ Volgens twee economen van de Wereldbank, Nguyen & Wodon (2012, p. 399), is de huidige methode voor de meting van kindhuwelijken vrij primitief. De auteurs menen dat een meer degelijke analyse rekening moet houden met de leeftijd waarop meisjes trouwen, om vergelijkingen mogelijk te maken tussen landen, groepen binnen landen en tijdsperiodes met betrekking tot de leeftijdsdrempel die wordt gebruikt om kindhuwelijken te identificeren.

> **Tabel 1: 25 landen met de hoogste percentages kindhuwelijken, met achtergrondkenmerken 2000-2011**

Land	% vrouwen van 20-24 jaar die op hun 18de gehuwd of samenwonend waren			% vrouwen van 20-24 jaar die op hun 18de gehuwd of samenwonend waren, volgens onderwijspeil (%)			% vrouwen van 20-24 jaar die op hun 18de gehuwd of samenwonend waren, volgens de welvaart van het gezin (%)		Bron
	Totaal	Platte-land	Stad	Geen onderwijs	Lager onderwijs	Middelbaar of hoger	Armste 20%	Rijkste 20%	
Niger	74,5	83,5	42,1	81,2	62,7	17,2	80,5	47,5	DHS 2006
Tsjaad	71,5	73,9	65,4	78,3	67,1	37,0	67,3	66,2	DHS 2004
Bangladesh	66,2	70,3	53,3	82,0	80,4	57,2	83,2	46,3	DHS 2007
Guinee	63,1	74,9	44,5	72,7	47,9	27,3	78,9	45,7	DHS 2005
Centraal-Afrikaanse Republiek	60,6	–	–	–	–	–	–	–	MICS 2006
Mali	55,0	76,5	60,4	77,0	64,3	37,9	72,6	57,7	MICS 2010
Mozambique	51,8	65,5	40,6	67,2	56,6	11,5	63,8	32,1	MICS 2008
Malawi	49,6	54,4	31,0	65,6	62,2	16,4	59,8	25,7	DHS 2010
Burkina Faso	47,8	61,2	26,8	59,8	41,5	3,0	60,6	25,6	MICS 2006
Madagaskar	48,2	51,0	35,4	67,9	52,9	27,6	65,4	31,9	DHS 2008-09
Sierra Leone	47,9	61,1	30,4	64,2	51,8	12,1	61,8	23,1	DHS 2008
Eritrea	47,0	59,8	30,5	64,1	53,3	12,0	46,4	20,6	DHS 2002
India	47,4	56,2	29,3	76,5	61,8	27,2	75,3	16,3	NFHS 2005-06
Oeganda	46,3	51,8	26,9	66,8	58,4	13,8	61,8	26,3	DHS 2006
Somalië	45,3	52,4	35,2	51,7	41,0	11,2	43,7	27,9	MICS 2006
Nicaragua	40,6	55,1	36,4	69,1	62,5	25,2	–	–	ENDESA 2006-07
Zambia	41,6	53,3	26,2	64,8	57,5	17,1	63,2	13,0	DHS 2007
Ethiopië	41,2	49,0	21,7	62,9	37,5	10,3	59,2	22,0	DHS 2011
Nepal	40,7	42,9	26,9	71,7	56,7	22,9	61,8	17,0	DHS 2011
Dominicaanse Republiek	39,6	50,1	35,6	56,4	75,3	27,5	64,2	21,2	DHS 2007
Afghanistan	39,0	–	–	–	–	–	–	–	NRVA 2007/2008
DR Congo	39,0	–	–	–	–	–	–	–	–
Honduras	38,8	32,5	45,8	62,9	51,4	18,9	52,2	19,3	DHS 2005-06
Nigeria	39,4	49,8	21,6	82,1	53,8	12,5	70,8	10,6	DHS 2008
Liberia	37,9	48,6	24,9	56,3	42,3	17,3	56,9	17,7	DHS 2007

De gegevens zijn afkomstig uit de databank van UNFPA op basis van peilingen tussen 2000 en 2010 (DHS en MICS) en de databank van UNICEF (www.childinfo.org)
Bron: UNFPA, 2012

Tabel 2: Landen met een daling van het aantal kindhuwelijken per regio
Resultaten van twee opeenvolgende peilingen bij huishoudens (MICS en DHS) in 48 landen

Regio	Landen met een beduidende* daling van het aantal kindhuwelijken
Afrika ten zuiden van de Sahara	Benin (S), Kameroen (S), Congo (R), Ethiopië, Lesotho, Liberia, Rwanda, Sierra Leone, Togo, Oeganda, Verenigde Republiek Tanzania, Zimbabwe (P)
Arabische staten	Jordanië (P)
Oost-Azië en Pacific	Indonesië (R), Filippijnen (R)
Zuid-Azië	Bangladesh (S), Nepal
Oost-Europa en Centraal-Azië	Armenië
Latijns-Amerika en de Caraïben	Bolivia, Guyana (R)

* Gemeten als een wijziging met 10% of meer van de prevalentie van kindhuwelijken tussen de twee peilingen
(S) Alleen in stedelijke gebieden waargenomen wijzigingen
(P) Alleen in plattelandsgebieden waargenomen wijzigingen

Bron: UNFPA, 2012, p. 24

Tabel 3: Belgische partnerlanden met een prevalentie van gedwongen kindhuwelijken van meer dan 30%.

	Niger	Mali	Mozambique	Oeganda	DR Congo	Tanzania	Benin
Prevalentie van kindhuwelijken* in %	75%	55%	52%	46%	39%	37%	34%
Prevalentie van kindhuwelijken voor 15 jaar* in %	36%	15%	21%	10%	9%	7%	8%
Wettelijke huwbare leeftijd**	Jongens: 18 jaar Meisjes: 15 jaar	Jongens: 21 jaar Meisjes: 18 jaar (15 jaar met toestemming ouders)	Jongens en meisjes: 18 jaar (16 jaar met toestemming ouders)	Jongens en meisjes: 18 jaar Meisjes met toestemming ouders: 16 jaar	Jongens: 18 jaar Meisjes: 15 jaar	Jongens: 18 jaar Meisjes: 15 jaar	18 jaar
Leeftijdsgrens voor seksuele toestemming**	Onder 15 jaar	15 jaar	16 jaar	18 jaar	18 jaar	Meisjes: 14 jaar	18 jaar

* UNFPA, 2012

** **Source:** Africa Child Policy Forum, The African Report of Child Wellbeing, 2013, towards a greater accountability to Africa's Children

3.2. Kindhuwelijken in de Belgische partnerlanden

In 7 van de 18 partnerlanden van de Belgische ontwikkelingssamenwerking zijn meer dan 30% van de huwelijken kindhuwelijken: Niger, Mali, Mozambique, Oeganda, de DR Congo, Tanzania en Benin. Onderstaande tabel toont de specifieke prevalentie van kindhuwelijken onder de 18 en de 15 jaar voor elk van deze landen, samen met de wettelijk huwbare leeftijd en minimumleeftijd voor wettelijk toegestaan seksueel contact.

Dit rapport focust meer specifiek op de toestand in twee Belgische partnerlanden: Niger, vanwege zijn berucht hoge prevalentie, en de DR Congo, als partnerland dat veruit het grootste gedeelte van het Belgische samenwerkingsbudget ontvangt.

3.2.1 Niger

Niger kent het hoogste aantal gedwongen kindhuwelijken ter wereld. De gegevens van UNFPA tonen weinig of geen verandering sinds 1998 (77%). De prevalentie is het hoogst in het zuiden en vooral in de regio's Diffa (89%), Zinder (88%), Maradi (87%) en Tahoua (83%). In de regio Zinder/Diffa is de gemiddelde huwelijksleeftijd 14,7 jaar (UNFPA Child Marriage Profile). In sommige streken van Niger zijn kinderen van 10 jaar al gehuwd.

Na de leeftijd van 25 jaar is slechts een handvol nog ongehuwd. In bepaalde regio's maakt het gedwongen kindhuwelijk deel uit van een spectrum van gendergerelateerde misbruiken: praktijken gelinkt aan slavernij die mannen in staat stellen om elke vrouw te kopen die zij wensen (*Wahaya*: de vrouw wordt als een slavin beschouwd), vrouwelijke genitale verminking, gedwongen toediening van voeding⁹, verstoting¹⁰, enz. Niger heeft op internationale fora openbare verklaringen afgelegd die de schadelijke praktijken tegen vrouwen veroordelen (o.a. in de VN Commissie over de toestand van de vrouwen, maart 2013). Maar in het land zelf is het publieke debat uiterst delicaat, met vrijwel geen substantiële beleidswijzigingen op het vlak van gedwongen kindhuwelijken. UNICEF (2014, p. 60) wijst meer recent op sporen van een positieve dynamiek op gemeenschapsniveau, bijvoorbeeld wat betreft het algemene besef en de bereidheid om oplossingen te zoeken om dit fenomeen te bestrijden.

Niger heeft het verdrag voor de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW) in 1999 geratificeerd maar heeft zijn nationale wetgeving nooit in overeenstemming gebracht met deze internationale verbintenissen. Volgens Oxfam (1999) heeft het parlement van Niger toen een sterk voorbehoud gemaakt bij artikel 16 van het verdrag, meer specifiek over de clausule over de gelijke rechten van de vrouw bij het aangaan van het huwelijk, in het huwelijk of bij de ontbinding ervan door echtscheiding of overlijden. Het Internationaal

Comité voor de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen heeft de regering van Niger herhaaldelijk verzocht "om de genomen of geplande concrete maatregelen voor de bestrijding van de praktijk van vroegtijdige huwelijken te melden", maar zonder resultaat. Een goede illustratie van de taboes rond gender en het gedwongen kindhuwelijk is het nationale debat in 2011 over een geplande nieuwe familiewet die de gendergelijkheid in het land zou bevorderen. De wettekst werd opgesteld maar stuitte op sterke tegenkating van conservatieve religieuze politieke partijen en autoriteiten. Uiteindelijk werd het project opgegeven en stelde de premier (IPS, maart 2011) in een openbare verklaring dat de regering (Conseil suprême pour la restauration de la démocratie) nooit de intentie had gehad een dergelijke wet te plannen of steunen. Eenzelfde verhaal bij een ander wetsontwerp, deze keer voor de bescherming van meisjes op school ("Loi Portant protection de la jeune fille en cours de scolarité", 2012). Dit bevatte een aantal artikels die rechtstreeks betrekking hadden op het kindhuwelijk en kinderzwangerschappen. De wet zou de schooldirecteuren bijvoorbeeld hebben verplicht om vroege zwangerschappen of huwelijken te melden, en zou de scholen hebben verboden om vroeg gehuwde of zwangere meisjes uit te sluiten. Ten slotte gaf ze een reeks actoren (meisjes, ouders, schooldirecties, mensenrechtenorganisaties, godsdienstige of traditionele leiders) het recht om klacht in te dienen wegens gedwongen kindhuwelijken. Ook hier verzetten sommige radicale islamitische organisaties zich sterk tegen het project en spoorden zij parlementsleden aan om de commissie voor sociale zaken te vragen het ontwerp te herzien voor het opnieuw aan het parlement zou worden voorgelegd (Dagblad *Le Sahel*, 2012).

⁹ Gedwongen toediening voeding van bruiden (ook jonge meisjes) in sommige bevolkingsgroepen (vooral in West-Niger), aangezien dikker meisjes vaak als aantrekkelijker voor de bruidegom worden beschouwd (INS-Niger & UNICEF, 2008).

¹⁰ Verstoting wordt gedefinieerd als de eenzijdige beslissing van de echtgenoot om het huwelijk te beëindigen. Dit leidt vaak tot de maatschappelijke uitsluiting van de vrouw of de verbreking van haar contact met de kinderen (Oxfam, 2006).

© Foto: Plan

België was als donorland in Niger actief in de aanverwante domeinen van gender en geboortepanning, maar legde geen specifieke nadruk op het gedwongen kindhuwelijk. Een programma voor institutionele steun aan het Ministerie voor bevolking, vrouwen en kindbescherming ging in 2012 van start. Een van de activiteiten daarin was het uitwerken van een strategisch plan voor de periode 2012-15 met de steun van het Belgisch Ontwikkelingsagentschap. Het plan erkende het voortbestaan van voor vrouwen schadelijke praktijken (kindhuwelijk, vrouwelijke genitale verminking, vroeg schoolverlaten van meisjes), maar in de uitwerking van het plan werden geen expliciete prioriteiten rond het gedwongen kindhuwelijk opgenomen.

Er werden dus op verscheidene niveaus inspanningen geleverd om het gedwongen kindhuwelijk te bestrijden, maar meestal werden ze door specifieke maatschappelijke groepen geblokkeerd in het stadium van de uiteindelijke besluitvorming of implementatie, of kregen ze geen gevolg. En België mist als partner van Niger kansen om doelstellingen inzake gedwongen kindhuwelijken in de ontwikkelingsprogramma's op te nemen.

3.2.2. Democratische Republiek Congo

Het gedwongen kindhuwelijk staat niet hoog op de agenda van de samenwerkingsprogramma's tussen de DR Congo en de internationale gemeenschap, hoewel het er een wijdverbreide praktijk is. Gegevens uit 2010 tonen bijvoorbeeld dat ongeveer 39% van de vrouwen van 20-24 jaar voor hun 18 jaar gehuwd/samenwonend was. Deze praktijk lijkt niet gunstig te evolueren, want de gegevens van UNFPA tonen weinig of geen verandering sinds 2007 (39%). De regio's met de hoogste prevalentie zijn Katanga (50%), gevolgd door de Oostelijke Provincie (50%), West-Kasai (48%), de Evenaarsprovincie (48%), Oost-Kasai (48%), Maniema (46%), Noord-Kivu (39%), Zuid-Kivu (38%), Bas-Congo (28%), Bandundu (27%) en ten slotte Kinshasa (18%). Net als in andere landen vormen armoede en een laag onderwijspeil risicofactoren. Zo was 54% van de vrouwen van 20-24 jaar die geen onderwijs kregen en 50% die alleen lager onderwijs kregen op 18 jaar gehuwd of samenwonend. Slechts 23% van de vrouwen met een diploma middelbaar of hoger onderwijs verkeerde

in die situatie. Op het vlak van het beleid verklaart de gezinswet (Code de la Famille; art. 351-352) dat beide echtgenoten hun individuele toestemming moeten geven. De wetgeving bepaalt echter verschillende leeftijdsniveaus: de minimale huwbare leeftijd is 18 jaar voor mannen en 15 jaar voor vrouwen.

Deze cijfers tonen dat het probleem van gedwongen kindhuwelijken in de DR Congo verre van anekdotisch is. Het is echter bijzonder moeilijk om studies of onderzoek te vinden die meer informatie verschaffen over de onderliggende dynamiek van dit fenomeen in de DR Congo of over de huidige situatie in de provincies. Op de internationale en nationale agenda lijkt het vraagstuk van het gedwongen kindhuwelijk in zeker mate te worden overschaduwd door het vraagstuk van het gendergeweld, vooral tegenover vrouwen in de door gewapende conflicten getroffen provincies (Oost-Congo). In 2013 publiceerde het Ministerie voor Gender, Familie en Kinderen in samenwerking met UNFPA een rapport over de omvang van seksueel geweld in de DR Congo in de periode 2011-12. Dit rapport is gebaseerd op meldingen van seksueel of gender-

geweld in zeven provincies¹¹, en documenteert 10.322 incidenten in 2011 en 15.654 in 2012. Het maakt een onderscheid tussen drie soorten seksueel en gendergeweld: verkrachting, seksuele aanranding en andere vormen van geweld, waaronder psychologisch geweld, fysieke aanranding of gedwongen huwelijken. In de onderzochte provincies vertegenwoordigde verkrachting 90% van de meldingen van seksueel en gendergeweld in 2011 en 82% in 2012. Seksuele aanrandingen waren goed voor respectievelijk 5 en 7% in 2012 en 2013, en andere vormen voor 5% in 2011 en 11% in 2012. Opmerkelijk genoeg wordt het specifieke probleem van het gedwongen kindhuwelijk niet als een aparte categorie in het rapport vermeld en in het onderzoek niet gedetailleerd gedocumenteerd.

Toch heeft de DR Congo enkele stappen ondernomen op wettelijk vlak. In 2006 zette het hoge niveau van gendergeweld de regering aan tot het wijzigen van het strafwetboek en gedwongen huwelijken illegaal te maken (Wetten nr. 06/018 en 06/019). De wetten voorzien straffen van 1 tot 12 jaar opsluiting en hoge boetes voor alle personen die het ouderlijk of het voogdijgezag uitoefenen en een persoon voor wie zij verantwoordelijk zijn dwingen om te trouwen. De straf wordt verdubbeld wanneer de persoon die tot een huwelijk wordt gedwongen jonger is dan 18 jaar. De invoering van deze wetten is een vooruitgang, maar ze worden tot op heden zelden toegepast.

Tot besluit blijft het terugdringen van gedwongen kindhuwelijken een belangrijke maatschappelijke uitdaging voor de DR Congo, maar krijgt het op nationale schaal weinig aandacht en ontbreekt het op de radar van de internationale gemeenschap die er actief is. Het probleem lijkt te worden overschaduwd door gendergerelateerde ontwikkelingsproblemen die er als belangrijker worden beschouwd.

3.3. De context is cruciaal

Een belangrijke overweging bij de slotopmerkingen over de toestand in Niger en de DR Congo is dat dit allebei fragiele staten zijn¹². De grote armoede is een belangrijke factor voor gedwongen kindhuwelijken en het zwakke staatsapparaat beperkt het vermogen om veelomvattende antwoorden op de toestand te ontwikkelen en op het terrein af te dwingen.

Niger, een land zonder zee grenzen, bekleedt de laatste plaats (186/186) op de Human Development Index 2013. Het land wordt geplaagd door wederkerende voedselcrisis en periodes van politieke instabiliteit. In de afgelopen jaren heeft de algemene politieke instabiliteit in de Sahel-regio de situatie nog verergerd, waardoor duizenden vluchtelingen uit vooral Mali en Nigeria asiel zochten in Niger. In de DR Congo heeft de kwetsbaarheid van het land meerdere oorzaken, zoals tientallen jaren van interne en externe conflicten, gevoed door de strijd om natuurlijke hulpbronnen en de regionale/geopolitieke instabiliteit. Dit gaat samen met het onvermogen van de centrale regering om dit diverse en uitgestrekte land met tal van machtsverhoudingen en conflicten op alle niveaus georganiseerd te krijgen.

Het gedwongen kindhuwelijk is in beide landen een enorm probleem. Maar uit het korte overzicht in dit rapport blijkt duidelijk dat het op nationaal en internationaal niveau niet als dusdanig wordt behandeld. Zo heeft de regering van de DR Congo weliswaar enkele stappen gezet om via wetgeving gedwongen kindhuwelijken te bestrijden, maar lijken de nationale en internationale gouvernementele en niet-gouvernementele actoren de omvang van het probleem te onderschatten. Wanneer deze actoren aandacht schenken aan gender, richten ze zich vooral op andere vormen van gendergeweld in de conflictzones.

Wat Niger betreft, wordt het probleem op lokaal en internationaal vlak officieel erkend. NGO's klagen het aan en ondernemen actie op het lokale niveau. Er werden geregeld pogingen gedaan om de wetgeving aan te passen, maar tot nu toe is geen zichtbare vooruitgang vast te stellen. Ondanks de status-quo in het domein van de beleid en wetgeving, en de sterke invloed van religieuze leiders die de praktijk willen behouden, is het interessant om vast te stellen dat de strijd tegen het gedwongen kindhuwelijk beetje bij beetje aan momentum wint in het openbare debat. Dat blijkt o.m. uit het feit dat het geregeld op de agenda van de parlementscommissie voor sociale zaken belandt en dat nationale NGO's er publieke debatten over organiseren. Dit is een positieve ontwikkeling, rekening houdend met de hoger beschreven maatschappelijke normen en het oude taboe dat dialoog hierover in de weg staat.

De vergelijking tussen Niger en de DR Congo illustreert niet alleen de punten van overeenkomst tussen twee kwetsbare staten met aanhoudende conflicten, maar toont ook hoe vergelijkbare factoren zich in elke context anders manifesteren. Zo hebben religieuze leiders in Niger een grote invloed op maatschappelijke vraagstukken zoals het gedwongen kindhuwelijk. Deze rol en invloed wordt in Niger algemeen erkend en is tot op zekere hoogte geïnstitutionaliseerd. Deze kracht is minder uitgesproken in de DR Congo, waarschijnlijk vanwege de veel grotere religieuze diversiteit in dat land maar ook wegens het fenomeen van de 'nieuw ontwakende kerken'. Dit betekent niet dat de religieuze factoren in de DR Congo geen invloed hebben, maar er zijn minder aanwijzingen dat die een even grote invloed hebben op kindhuwelijken als in Niger.

Zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, illustreren deze twee gevallen in welke mate het bestrijden van gedwongen kindhuwelijken een goed begrip vereist van de nationale contexten en maatschappelijke dynamieken die we vinden achter de nationale statistieken. Dit begrip is nodig om aangepaste strategieën te ontwikkelen, eerder dan generieke interventiemodellen.

¹¹ Bandundu, Neder-Congo, Katanga, Kinshasa, Noord-Kivu, Oostelijke Provincie en Zuid-Kivu

¹² Kwetsbare of fragiele staten worden gedefinieerd als landen met een "laag vermogen om elementaire bestuursfuncties uit te voeren en een onvermogen om wederzijds constructieve betrekkingen met de samenleving te ontwikkelen. Kwetsbare staten zijn ook gevoeliger voor interne of externe schokken, zoals economische crisis of natuurrampen" (OESO, 2012).

“ In de DR Congo (2010), huwden 1.189.000 vrouwen tussen 20-24 jaar voor hun 18de. Als de huidige trend zich voortzet zullen tegen 2030 2.033.000 van de jonge meisjes geboren tussen 2005 en 2010 gehuwd zijn voor hun 18de.”

(UNFPA, 2012)

Rita (17, Nepal) doet het huishouden en zorgt voor haar 2 maanden oude baby. Uit vrees de bruidsschat aan de familie van haar toekomstige echtgenoot niet te kunnen betalen, besloten haar ouders haar al eerder uit te huwen. Kindhuwelijken komen erg vaak voor in haar gemeenschap.

4. Gedwongen kindhuwelijken tegengaan: kritische succesfactoren

In de twee voorgaande hoofdstukken hebben we het complexe en delicate karakter van gedwongen kindhuwelijken besproken, samen met de hoge prevalentie in verscheidene partnerlanden van België. In dit hoofdstuk benaderen we het vraagstuk uit een programmatorisch perspectief: hoe en in welke mate kunnen ontwikkelingsactoren een bijdrage leveren? Het hoofdstuk gebruikt lessen die men heeft geleerd uit interventies die op verschillende plaatsen in de wereld werden geëvalueerd.

4.1 Verdwijnt het gedwongen kindhuwelijk automatisch als nevenwerking van 'ontwikkeling'?

Hoewel het gedwongen kindhuwelijk in de meeste landen nooit hoog op de ontwikkelingsagenda heeft gestaan, gaan de eerste formele pogingen om het fenomeen te bestrijden al terug tot omstreeks 1920, met de Child Marriage Restraint Act (ook bekend als de 'Sarda Act') in India. Onder druk van een reeks militante vrouwenorganisaties werd deze wet uiteindelijk in 1929 goedgekeurd. (Mukherjee, 2009). Ook in de jaren 1970 en 1980 hadden wettelijke hervormingen plaats in o.m. Bangladesh, India en Indonesië. Hoewel deze hervormingen belangrijk zijn, groeide gaandeweg het besef dat er meer nodig was om de praktijk van gedwongen kindhuwelijken te veranderen. Toch liet de eerste golf van directe of indirecte programma's tegen de vele gevallen van gedwongen kindhuwelijken op zich wachten tot de jaren 1990, dus decennia later. Ze begon meer bepaald na de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling van Cairo in 1994 en de Wereldvrouwenconferentie van Beijing in 1995 (Malhotra et al., 2011).

Daarnaast is het, in het licht van de omvang van het probleem en zijn dramatische impact op het leven van meisjes, verrassend dat slechts enkele van deze programma's de bestrijding van het gedwongen kindhuwelijk als hoofddoel hebben. In een systematisch overzicht in opdracht van de Wereldgezondheidsorganisatie identificeerden Lee-Rife, Malhotra et al. (2012) 23 interventies die tussen 1973 en 2009 werden uitgevoerd. Van deze 23 acties hadden slechts 5 het uitstellen van het kindhuwelijk als hoofddoel. Een meer recente screening in 16 West-Afrikaanse landen voor de periode 2000-2011 (Walker, 2013) identificeerde 111 interventies van nationale regeringen, internationale ontwikkelingspartners of nationale ngo's. Daarvan waren slechts 10 programma's op de eerste plaats tegen het gedwongen kindhuwelijk gericht. Enkel deze interventies werden gevolgd aan de hand van expliciete indicatoren zoals de meting van veranderingen in attitudes of het gedrag op het vlak van kindhuwelijken voor en na de interventies. Jammer genoeg besteedden deze studies weinig tijd aan het onderzoek naar de redenen van het gebrek aan gerichte interventies.

Uit haar interviews met West-Afrikaanse beleidsmakers en bureaucraten leidt Walker af dat er geen interventie vanuit het publieke beleid vereist was, omdat "het kindhuwelijk weliswaar een verdoken fenomeen was, maar

evenzeer werd aanvaard als een natuurlijke overgangsrite in de samenleving." (Walker, 2014, p. 22). Er zijn echter ook argumenten die deze vrij sterke vaststelling nuanceren. Onderzoek heeft bijvoorbeeld aangetoond dat de naleving van bepaalde maatschappelijke normen door individuen, families of gemeenschappen niet automatisch mag worden verward met de daadwerkelijke goedkeuring van de overeenkomstige praktijken. Soms voelen ouders zich verplicht om hun dochter op jonge leeftijd uit te huwelijken of te verloven. Mocht de sociale druk of het gepercipieerde risico niet zo hoog zijn, dan zouden ze het eigenlijk liever niet doen.

Een van de verklaringen voor het gebrek aan aandacht voor het gedwongen kindhuwelijk is het diepgewortelde, maar eerder impliciete geloof binnen de ontwikkelingssector dat het probleem vanzelf zal verdwijnen wanneer ontwikkelingslanden de stap naar economische 'ontwikkeling' zetten. Volgens deze opvatting moet men er eerst voor zorgen dat de armoede daalt en de bevolking meer geletterd wordt. Dat zal er dan automatisch voor zorgen dat meer meisjes de middelbare school voltooien en dat de 'achterlijke' praktijk van gedwongen kindhuwelijken geleidelijk aan verdwijnt. De voorstanders van deze visie verwijzen naar de situatie in Europa verscheidene decennia geleden, toen gedwongen kindhuwelijken er nog een beduidende realiteit was. Hoewel studies inderdaad de relatie

Geeta (15), haar man en haar 8 maanden oude baby. Ze trouwde toen ze op school naar de vijfde graad ging. Ze zegt dat ze niet wist dat er een minimumleeftijd was voor het huwelijk in Nepal. Die is 18 voor meisjes en 20 voor jongens.

© Foto: Plan

van armoede met bijvoorbeeld bruidsschatten aantonen, negeert deze logica een reeks andere factoren die een cruciale rol hebben gespeeld, zoals de strijd van sociale bewegingen voor de emancipatie van vrouwen in Europa. Ze negeert tevens de grote verschillen in sociaal-culturele context en geschiedenis tussen landen. In het literatuuroverzicht konden wij geen specifieke overzichtsstudies identificeren die analyseren of en in welke omstandigheden economische ontwikkeling tot de beperking en uitbanning van gedwongen kindhuwelijken leidt. De trage evolutie van de prevalentiecijfers in een aantal landen die een sterke economische groei hebben gekend, wijst er echter op dat het verband niet automatisch is.

Een andere verklaring voor het gebrek aan interventies met een expliciete focus op de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken zou verband

kunnen houden met het feit dat het zich in de privé sfeer afspeelt. Aangezien het huwelijk gekoppeld is aan seksualiteit en de financiële huishouding van het gezin en de gemeenschap, heerst er terughoudendheid om er buiten de privékring en met externe actoren over te praten. Daarnaast kan de negatieve kwalificatie van het kindhuwelijk ('vroeg' of 'gedwongen') stigmatiserend overkomen voor gemeenschappen die de realiteit op een andere manier zien. Dit scheidt niet noodzakelijk een gunstig klimaat voor interventies. Het delicate karakter is een bijkomende verklaring van de neiging van ngo's en andere ontwikkelingsactoren om het vraagstuk indirect en soms zelfs impliciet te benaderen. De meeste interventies in de overzichtsstudie waren programma's rond reproductieve gezondheid, onderwijs en gender, met slechts indirecte verwijzingen naar gedwongen kindhuwelijken als een probleem

dat men kon voorkomen of waarvan men de impact kon beperken.

Onze screening¹³ van programma's die door Belgische ngo's werden uitgevoerd in partnerlanden¹⁴ waar 30% van de huwelijken kindhuwelijk zijn, brengt ons tot dezelfde besluiten. Belgische ngo's als MEMISA, Oxfam Solidariteit, Artsen Zonder Grenzen, Dokters van de Wereld Plan België, UNICEF België, VVOB, DISOP, Vredeseilanden, Via Don Bosco of Le Monde Selon Les Femmes proberen in te werken op de factoren die het gedwongen kindhuwelijk bevorderen, of bestrijden de gevolgen van gedwongen kindhuwelijken, maar vermelden de term 'kindhuwelijken' bijna nooit expliciet in de doelstellingen. De meeste NGO's hebben bovendien geen gedetailleerde veranderingstheorie die zou verklaren hoe en in welke mate hun actie specifiek kan bijdragen tot het inwerken op de oorzaken. Omdat hetzelfde kan worden gezegd over het Belgische bilaterale kanaal, verschilt de Belgische benadering van het gedwongen kindhuwelijk niet wezenlijk van de internationale aanpak.

13 Deze screening is gebaseerd op informatie van www.ngo-openboek.be en de www.viungo.be websites, aangevuld door informatie van NGO websites (key-words: "child marriage", "women empowerment", "gender-based violence", "sexual and reproductive health", "girls education", "children rights")

14 Niger, DR Congo, Mozambique, Uganda, Tanzania, Benin

4.2. Hoe kunnen kindhuwelijken bestreden worden?

Uit de literatuur blijkt dat belangrijke internationale organisaties¹⁵ en gespecialiseerde ngo's¹⁶ heel gelijkaardige strategieën voor de bestrijding van het gedwongen kindhuwelijken hanteren, en ze kiezen voor gelijkaardige domeinen en thema's om een duurzame verandering tot stand te brengen. Hun visies en strategieën worden geïnspi-

reerd door bevindingen uit een vertrouwde reeks evaluaties, studies en overzichten. Zoals in de voorgaande hoofdstukken werd uiteengezet, is de feitelijke bewijsbasis tot op heden afkomstig uit een vrij beperkt aantal interventies dat men heeft geëvalueerd en bestudeerd. Dit materiaal wordt aangevuld met bevindingen uit programma's die inwerken op aanverwante vraagstukken (vrouwelijke genitale verminking, gendergelijkheid, emancipatie van de vrouw enz.). Deze onderwerpen staan inderdaad met elkaar in verband

en vertonen gemeenschappelijke kenmerken, zoals de invloed van maatschappelijke normen, patriarchale systemen en een gebrek aan kennis en vertrouwen in alternatieve gedrags- en handelingsvormen.

De belangrijkste domeinen en thema's waarover consensus lijkt te bestaan, worden in de onderstaande tabel besproken. Het materiaal in de tabel is gestructureerd rond de belangrijkste actoren van het gedwongen kindhuwelijken, van op het niveau van de getroffen meisjes zelf tot de internationale organisaties die er zich mee bezighouden. Deze actorgedichte focus vertrekt van de veronderstelling dat elke actor kan worden beschouwd als

¹⁵ In het bijzonder UNFPA, Wereldgezondheidsorganisatie, UNICEF

¹⁶ Plan International, ICRW, Girls Not Brides, IPPF

Tabel 4: Veranderingsstrategieën binnen sectoren ontwikkelingssamenwerking

Actoren	Sector(en)	Veranderingsdomeinen / strategieën
Meisjes en adolescenten (gehuwd of ongehuwd)	Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> Aandacht krijgen en gehoord worden Beschermd worden tegen verwijdering van schoolbanken, moeten trouwen of zwanger worden Financieel en fysiek toegang krijgen tot onderwijs van goede kwaliteit Lager en middelbaar onderwijs voltooien en/of toegang krijgen tot technisch en beroepsonderwijs Bewustmaking van de schadelijke gevolgen van het kindhuwelijken Beschermd worden tegen geweld (veiligheid op school, alarmsystemen, bestraffing van overtreders) Bewust worden gemaakt van gendergelijkheid en genderstereotypen
	Economisch	<ul style="list-style-type: none"> Toegang krijgen tot betaalde jobs of andere economische kansen
	Recht	<ul style="list-style-type: none"> Bewust worden gemaakt van de rechten van meisjes Toegang krijgen tot het gerecht, met bijpassende gerechtsbijstand
	Gezondheidszorg	<ul style="list-style-type: none"> Informatie krijgen over en toegang tot gezondheidszorg en reproductieve dienstverlening voor jonge meisjes en jongens De kwaliteit van gezondheidsdiensten voor jonge moeders versterken Het geven van psychologische bijstand aan gehuwde meisjes
	Sociaal	<ul style="list-style-type: none"> Aangemoedigd worden om zich aan te sluiten bij verenigingen of andere sociale netwerken om zo het zelfvertrouwen te versterken en om een leidersrol te durven spelen
Familie	Sociaal	<ul style="list-style-type: none"> Deelnemen aan het debat over de verandering van maatschappelijke normen, met inbegrip van bewustmaking over alternatieve visies op stereotypen over meisjes/vrouwen, het huwelijk, vrije toestemming en andere aspecten van genderongelijkheid De geboorte van kinderen registreren
	Economisch	<ul style="list-style-type: none"> Door een beleid van economische prikkels familieleden motiveren om kinderen niet uit te huwelijken (gratis onderwijs, gratis gezondheidszorg, geldtransfers, sociale bescherming)
Gemeenschap		<ul style="list-style-type: none"> De bewustmaking van en het debat over de transformatie van maatschappelijke normen bevorderen De ontwikkeling van economische kansen op lange termijn stimuleren De capaciteiten van lokale civiele organisaties en dorps- of gemeenschapsleiders sterker maken zodat zij hun rol in het tegengaan van gedwongen kindhuwelijken beter kunnen spelen
Middenveld		<ul style="list-style-type: none"> Civiele organisaties van het middenveld helpen bij de uitvoering van nationale en regionale campagnes rond het gedwongen kindhuwelijken Steun verlenen aan de beleidsbeïnvloeding voor de realisatie en financiering van een sociaal beleid dat bijdraagt tot gendergelijkheid

> **Tabel 4 (continued)**

Actoren	Sector(en)	Veranderingsdomeinen / strategieën
Morele autoriteiten en leiders		<ul style="list-style-type: none"> Bewustmaking over de impact van het gedwongen kindhuwelijk Morele autoriteiten aanmoedigen om publiek stelling te nemen over het gedwongen kindhuwelijk en de waarde van een uitstel van het huwelijk te verdedigen
Samenleving		<ul style="list-style-type: none"> Het publieke debat over het gedwongen kindhuwelijk, kindbescherming en gendergelijkheid faciliteren en helpen mogelijk te maken
Autoriteiten	Recht	<ul style="list-style-type: none"> Pleiten voor het opkrikken van de wettelijke huwbare leeftijd (identiek voor jongens en meisjes) Promoten van de toegang tot het gerecht voor alle burgers, in het bijzonder voor adolescente meisjes Versterken van het wettelijk kader voor de bestrafing van kinderarbeid, kindermobiliteit, kinderhandel en vroegtijdige huwelijken Steunen en uitvoeren van campagnes voor de ratificering/naleving van internationale verdragen
	Beleid en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> Ambtenaren (op alle niveaus en in alle sectoren) bewust maken van gedwongen kindhuwelijken, maatschappelijke normen en hun schadelijke impact Steun verlenen aan campagnes ter promotie van verplicht onderwijs, toegankelijkheid van gezondheids- en reproductieve zorg en voorlichting, en geboorteregistratie Een tewerkstellingsbeleid voor jongeren uitwerken en de coördinatie tussen de ministeries belast met arbeid, onderwijs, sociale zaken en financiën verbeteren Het ontwerpen en toepassen van een duurzaam beleid voor universele toegang tot sociale zekerheid Steun verlenen aan de instellingen belast met de toepassing van wetten rond het kindhuwelijk en aanverwante zaken, en het garanderen van de bewustmaking en opleiding van hun personeel Bestaande beleidsvormen en instellingen screenen op hun aandacht voor kinderen en gendergevoelige onderwerpen Sectoroverschrijdende benaderingen vergemakkelijken (ook op het vlak van de budgetten)
Internationale en supranationale organisaties	Recht	<ul style="list-style-type: none"> Het land helpen om het toezicht op de mensenrechteninstrumenten voor gendergelijkheid en kindbescherming te versterken De naleving van internationale verdragen door nationale autoriteiten promoten en ondersteunen
	Sociaal en economisch	<ul style="list-style-type: none"> Het ontwerp en de duurzame financiering van een nationaal sociaal en economisch beleid steunen dat kan bijdragen tot de uitbanning van het gedwongen kindhuwelijk (sociale bescherming, preventie van kindermisbruik, gender, gezondheidsdiensten enz.)

Eigen kader, gebaseerd op de volgende bronnen: Jensen & Thornton, 2003; ICRW, 2007; Lee-Rife, Malhotra et al, 2012; Plan International, 2013; UNFPA, 2013; IPPF, 2013; Walker, 2014.

“ Er is een sterk verband tussen onderwijsniveau en kindhuwelijken in Niger. Van alle vrouwen tussen 20-24 die als kind nooit naar school gingen, en zij die enkel de lagere school deden, zijn respectievelijk 81% en 63% getrouwd als minderjarig kind. Van de vrouwen die secundair of hoger onderwijs gevolgd hebben trouwden er slechts 17% als minderjarige. ”

(UNFPA, 2012)

een (potentieel) instrument van verandering. De manier waarop de actoren beslissingen nemen, handelen of met andere groepen interageren – of de mate waarin zij dat kunnen – kan op korte termijn een verschil maken in het leven van gehuwde en ongehuwde meisjes en, meer fundamenteel, op lange termijn bijdragen tot de uitbanning van het gedwongen kindhuwelijk.

De samenvattende tabel illustreert de diversiteit van domeinen waarmee men rekening dient te houden om de vele onderliggende oorzaken aan te pakken.

Toch is het bepalen van deze verschillende interventiedomeinen of –niveaus op zich niet het moeilijkste. De complexiteit treedt vooral op in de ontwerpfase, wanneer men voor een gegeven context uit de vele mogelijke opties een unieke selectie ‘op maat’ moet maken, vaak met beperkte middelen en op basis van al bij al beperkte (wetenschappelijke) kennis over de specifieke situatie in het land.

Lee-Rife, Malhotra et al. (2012, p. 297) onderscheiden drie categorieën van benaderingen in hun overzicht van programma’s die kindhuwelijken expliciet (als primaire of secundaire doelstelling) bestrijden. De eerste categorie noemen ze de horizontale benadering. Ze omvat programma’s die een combinatie van minstens twee strategieën omvatten. Ze pakken verschillende factoren van het probleem aan en richten zich op verschillende soorten actoren

(van individuele meisjes tot beleidsmakers). De tweede, verticale benadering, plaatst het kindhuwelijk in een meer indirect of perifeer perspectief en richt zich in haar interventie op een specifieke factor van het gedwongen kindhuwelijk, voornamelijk in relatie tot armoede, onderwijs of vorming (geldtransfers, microkredieten, economische kansen) De derde categorie is die van de activistische programma’s, gericht op nationale beleidsbeïnvloeding, vaak met het oog op wetgevende initiatieven, of op bredere, regionale campagnes voor beleidsbeïnvloeding.

Lee-Rife, Malhotra et al. (2012) noteren verscheidene sterktes en zwaktes van de twee eerste categorieën van programma’s. Met hun eenduidige focus (een enkele factor van het kindhuwelijk, een enkele strategie en/of sector) kunnen de verticale programma’s vaak makkelijk worden geïmplementeerd. Ze kunnen bovendien grote aantallen begunstigden (meisjes, families) bereiken. Maar hun gebrek aan focus op het betrekken van de gemeenschappen en het niet gebruiken van bestaande sociale dynamieken of instellingen zijn dan weer een zwakte. Ze zetten de gemeenschappen meestal niet aan om na te denken over de onderliggende sociale normen en zijn daarom onvoldoende geschikt om een duurzame gedragsverandering te bevorderen. Het implementeren van horizontale programma’s is relatief complex omdat er simultaan op meerdere niveaus en in meerdere sectoren gewerkt wordt. Zeker wanneer voor ontwikkelingsprogramma’s de

financiële en menselijke middelen maar ook de beschikbare tijd beperkt zijn. Ze missen vaak een component van institutionalisering wat de duurzaamheid van hun impact ondermijnt. Ze zullen bijvoorbeeld inspelen op de onderwijsproblematiek zonder een sterke wisselwerking met het onderwijssysteem, waardoor nauwelijks of niet zal worden geraakt aan de structurele barrières die het onderwijs van meisjes bemoeilijken. Een faciliterende schoolomgeving die het gedwongen kindhuwelijk tegengaat blijft dus uit.

Ondanks deze beperkingen hebben horizontale benaderingen het grootste potentieel, althans volgens dezelfde auteurs, en met hen veel ngo’s en internationale organisaties. Gezien de geïntegreerde aard van het probleem, is de kans inderdaad klein dat die problematiek ooit opgelost zal worden door een opeenstapeling van programma’s die zich op één enkel type van actoren richten, een enkele doelstelling, een enkele strategie of een klein geografisch gebied. Er bestaat veeleer een behoefte aan veelomvattende interventies op meerdere niveaus met een combinatie van strategieën. Maar zoals eerder werd aangestipt, is de invoering van horizontale programma’s bijzonder moeilijk. Hoe meer sectoren, actoren en strategieën men moet coördineren, hoe groter de complexiteit van de interventies. De voorkeur van de ontwikkelingssector voor eenvoudige, lineaire ‘resultaatsgerichte’ interventielogica’s past helaas niet goed bij deze complexiteit.

Kader 4: Ethiopië – Zeer vroege kindhuwelijken tegengaan

Het Ethiopische Berhane Hewan is een van de eerste en weinige programma’s met de bestrijding van kindhuwelijken als expliciete hoofddoelstelling die systematisch werd geëvalueerd (Lee-Rife et al., 2012). Berhane Hewan, tussen 2004 en 2005 gelanceerd, was een programma van het Ethiopische Ministerie voor Jeugd en Sport en het Amhara Regional Youth Bureau, in samenwerking met UNFPA en met technische ondersteuning van de Population Council.

Het programma mikte op gehuwde en ongehuwde meisjes van 10 tot 19 jaar. Het algemene doel van Berhane Hewan was de introductie van gepaste, effectieve mechanismen voor de bescherming en ondersteuning van meisjes met een risico op een gedwongen vroeg huwelijk en van gehuwde adolescente meisjes. De specifieke doelstellingen omvatten: 1) de prevalentie van vroege kindhuwelijken van adolescente meisjes verlagen; 2) veilige sociale ruimten scheppen voor de meest kwetsbare en geïsoleerde meisjes, met inbegrip van toegang tot onderwijs, en 3) het gebruik van diensten voor de reproductieve gezondheid voor seksueel ervaren meisjes bevorderen. De interventie omvatte drie componenten: 1) sociale mobilisatie en groepsvorming door volwassen vrouwelijke mentors, 2) participatie in informeel onderwijs en opleidingen om te voorzien in het levensonderhoud van meisjes die niet naar school gingen, of meisjes steunen om naar school te blijven gaan, en 3) ‘groepsgesprekken’, een techniek die het geheel van de gemeenschap betreft bij discussies over belangrijke thema’s, zoals vroegtijdige huwelijken, en waarbij problemen collectief worden besproken of opgelost (Erulkar & Muthengi, 2007).

De studie van de beginsituatie (baseline) werd in het begin van 2004 uitgevoerd, nog voor het programma van start ging. De studie van de eindsituatie vond plaats in 2006 in zowel interventiegebieden als in controlegebieden. Uit de evaluatie van dit programma bleek dat het erin geslaagd was zeer vroege kindhuwelijken (meisjes van 10-14 jaar) tegen te gaan, maar dat oudere meisjes (15-19) beduidend meer kans hadden om gehuwd te zijn dan de meisjes in de controledorpen. Dit deed vermoeden dat het programma paradoxaal genoeg bijdroeg aan het uitstellen van zeer vroegtijdige huwelijken, maar dat de huwelijken naar een later tijdstip in de kinderjaren werden verschoven.

Bron: Erulkar & Muthengi, 2007 en Lee-Rife, 2012.

› 4.3 Uitdagingen en kansen om kindhuwelijken te bestrijden

De complexiteit van de realisatie van maatschappelijke veranderingen in het domein van gedwongen kindhuwelijken mag de internationale gemeenschap niet afschrikken. De bestrijding van kindhuwelijken door middel van een reeks operationele en politieke interventies is niet ondenkbaar en ook niet onhaalbaar. In de volgende paragraaf bekijken we enkele aandachtspunten van deze complexiteit en illustreren we hoe men deze moeilijkheden kan overwinnen.

4.3.1. Een lokale, nationale en regionale pleitbezorging tot stand brengen

De organisatie van politieke campagnes en gerichte beleidsbeïnvloeding kan een belangrijk wapen zijn tegen het gedwongen kindhuwelijk. Campagnes op lokaal, nationaal en soms regionaal en zelfs internationaal niveau richten zich best tot verschillende soorten leiders en gezagsfiguren die een beslissende invloed kunnen heb-

ben. Deze campagnes worden vaak gecoördineerd door lokale of nationale basisbewegingen, niet-gouvernementele organisaties zoals vrouwenorganisaties en organisaties voor kindbescherming en promotie van mensenrechten. Hun kracht ligt in de combinatie van diepgaand inzicht in de problematiek en een grote nabijheid van de gemeenschappen waarmee ze werken. Ze vormen in veel gevallen een strategische bondgenoot voor de aanpak van dit gevoelige probleem. In sommige landen missen dit soort activistische organisaties echter de nodige maatschappelijke invloed om een geloofwaardige gesprekspartner te zijn voor regeringsleiders, ministers of andere strategische overheden. Daardoor lukt het hen niet om een breed publiek debat over het onderwerp te starten.

Om een maatschappelijke beweging met een brede, nationale basis tot stand te brengen is daarom de betrokkenheid van sterke, invloedrijke organisaties (ngo's of andere organisaties) erg belangrijk. In de praktijk verloopt de vorming van dergelijke bondgenootschappen vaak traag en moeizaam, omdat het veronderstelt dat elk organisatie zijn of haar 'natuurlijke' netwerken overstijgt. Zoals Walker (2014) uitlegt, heeft men in Nigeria in het verleden veel kansen in de strijd tegen gedwongen kind-

huwelijk gemist als gevolg van een soort van 'silo-denken'. Ze verwijst naar bijvoorbeeld de werking van de vrouwenbeweging aan de ene kant en initiatieven zoals 'Education For All' aan de andere. Volgens haar analyse hadden deze twee sterke bewegingen al lang geleden hun krachten moeten bundelen om dit probleem efficiënter aan te pakken.

In de recente gevallen van Niger, Jemen en Irak krijgen progressieve wets- en beleidswijzigingen vaak expliciete tegenwind vanuit morele of religieuze bewegingen. Die zijn niet zelden erg radicaal in hun houding tegenover of interpretatie van de religieuze teksten. In Niger bijvoorbeeld, is de invloed van dergelijke bewegingen op de beleidsmakers groot omdat ze typisch dezelfde sociale netwerken delen en er grotendeels gelijksoortige persoonlijke overtuigingen op nahouden. Wie tegen deze bewegingen ingaat, dreigt zijn steun en positie in de samenleving te verliezen. In die zin kan de betrokkenheid van vertegenwoordigers van meer genuanceerde of progressieve delen van deze morele bewegingen, al dan niet in bondgenootschap met nog andere stakeholders (een reeks diverse maatschappelijke actoren) een manier zijn om het besluitvormingsproces te vergemakkelijken.

Kader 5: BRAC speelt als ngo een leidersrol in de nationale alliantie tegen het kindhuwelijk

BRAC werd in 1972 in Bangladesh gesticht als een comité voor plattelandontwikkeling. Sindsdien is het actief in verschillende domeinen (bv. gezondheid, water en riolering, vrouwenemancipatie enz.) door middel van strategieën als dienstverlening (scholen, klinieken, geboorteplanning, opleiding en microkredieten), sensibilisering en lobbying. Momenteel is BRAC in tientallen landen van Azië, Afrika en Latijns-Amerika actief en wordt ze erkend als een van de grootste ontwikkelingsorganisaties ter wereld.

Al meer dan 40 jaar levert BRAC financiering en ondersteuning aan miljoenen mensen in Bangladesh. Soms werd het zelfs als een effectieve 'staat in de staat' beschouwd. Terwijl het de nadruk legt op de meest kwetsbare groepen in de samenleving, heeft BRAC gendergelijkheid altijd als een van haar kernprincipes benadrukt en dat vertaald in een aantal specifieke strategieën voor meisjes. Als lid van het internationale netwerk 'Girls Not Brides' heeft BRAC met 12 internationale en Bengalese organisaties¹⁵ een nationaal bondgenootschap gevormd om kindhuwelijken uit te bannen. Dit werd in september 2013 formeel gelanceerd en leidde tot de eerste nationale 'ronde tafel' over het onderwerp. In een land waar 66% van de vrouwen voor hun 18de trouwt en 32% voor hun 15de, is dat geen geringe prestatie. Tijdens de ceremonie bestempelde de vicevoorzitter van BRAC het kindhuwelijk als een van de grootste maatschappelijke problemen van Bangladesh¹⁶. Dit jonge bondgenootschap, geleid door een organisatie die een deel vormt van het dagelijkse leven van veel Bengalezen en die in het land als een morele autoriteit wordt beschouwd, bevindt zich in een sterke positie om met lokale gemeenschappen en overheden het debat over gedwongen kindhuwelijken aan te gaan.

15 BLAST, CARE Bangladesh, Family Planning Association of Bangladesh, ICDDRDB, Marie Stops Bangladesh, National Girl Child Advocacy Forum, Plan Bangladesh, Population Council, White Ribbon Campaign, World Vision, en Youth Forum Promoting Access to Development

16 <http://gender.brac.net/news-a-media/2013-03-11-03-50-20/179-brac-forms-national-alliance-to-eradicate-child-marriage>

© Foto: Nyani Quarmyne

Ahjatu uit Ghana moest de school verlaten toen ze ontdekte dat ze zwanger was. In arme streken in Afrika komt het vaak voor dat meisjes school verlaten omwille van huishoudelijke plichten, vroegtijdige zwangerschappen en schoolgerelateerd seksueel geweld.

In landen met veel gedwongen kindhuwelijken kan het gezag van regionale en andere supra-nationale autoriteiten eveneens een cruciale hefboom zijn. Zo is de recente oproep van de Afrikaanse Unie, die in mei 2014 een cam-

pagne tegen gedwongen kindhuwelijken lanceerde (zie Kader 6) een goed voorbeeld dat zeker meer weerklank verdient bij andere actoren die hier rond werken. Vanwege het supranationale karakter van de Afrikaanse

Unie, zullen de nationale autoriteiten en beleidsmakers waarschijnlijk gemakkelijker tot collectieve actie overgaan dan wanneer ze er op nationaal niveau alleen voor staan.

Kader 6: De campagne van de Afrikaanse Unie tegen gedwongen kindhuwelijken

In mei 2014 lanceerde de Afrikaanse Unie (AU) haar allereerste campagne tegen gedwongen kindhuwelijken. Deze campagne, met een looptijd van 2 jaar, wordt in samenwerking met UNICEF en UNFPA in Afrika georganiseerd en streeft een verandering in deze thematiek na op het gehele continent, door de Afrikaanse regeringen aan te moedigen sneller werk te maken van strategieën voor de bewustmaking over en de aanpak van de schadelijke impact van kindhuwelijken. De commissie van de AU heeft al een aantal strategieën geïdentificeerd en wil onder meer beleidsmaatregelen en acties voor de bescherming en bevordering van de mensenrechten steunen, het bewustzijn over kindhuwelijken op het continent versterken, barrières voor en knelpunten in de toepassing van de wet wegnemen, de sociaaleconomische impact van kindhuwelijken bepalen enz. De capaciteitsontwikkeling van de beleidsorganen van zowel de AU, die technische ondersteuning verleent, als van de lidstaten, staan centraal in de oproep tot actie.

Bron: African Union Commission (2014), Campaign to end child marriage: call to action. <http://sa.au.int/en/sites/default/files/FINAL%2011%20REVISED%20DOC%20ON%20ENDING%20CHILD%20MARRIAGE%20WITH%20ALL%20INPUTS-%20CLEAN%20COPY.pdf>

Sabita (16, Nepal) en haar 8 maanden oude baby. Haar zieke en zorgbehoevende vader dwong haar te stoppen met school en te trouwen toen ze 15 was om het huishouden te doen.

› 4.3.2. Schadelijke sociale normen beïnvloeden

Het probleem van gedwongen kindhuwelijken heeft dus wortels in sociale normen (zie hoofdstuk 1). Het naleven hiervan wordt bestendigd door genderongelijkheid en nog versterkt door bijkomende sociale en economische problemen van arme gezinnen en gemeenschappen. Om processen van sociale verandering – zoals de uitbanning van gedwongen kindhuwelijken – te ondersteunen, moet men zowel de psychologische als de structurele factoren achter de sociale normen goed begrijpen (Marcus, 2013).

Men kan schadelijke sociale normen aanpakken door middel van programma-interventies, maar alleen onder bepaalde voorwaarden. Ten eerste is er tijd nodig: het is meestal niet haalbaar substantiële sociale verandering tot stand te brengen binnen de korte tijdsdaders (3-5 jaar) van door externe donoren gesteunde ontwikkelingsprogramma's. Veranderingstheorieën moeten deze realiteit reflecteren en de strategieën en monitoring- en evaluatiesystemen moeten hierop afgestemd worden. Het is bijvoorbeeld zeer belangrijk dat de lokale actoren (autoriteiten, ngo's enz.) waarmee men werkt niet alleen de capaciteit hebben om maatschappelijke veranderingsprocessen tot stand te brengen, maar ze ook na de stopzetting van de interventies kunnen handhaven. Dergelijke processen zijn bovendien geloofwaardiger wanneer ze niet al te sterk met externe interventies worden geassocieerd. Zo kan de oprichting van 'lokale comités' die zich bezig-

houden met bewustmakingsprocessen in het kader van een project remmend werken op het opnemen van beleidsverantwoordelijkheid voor het probleem. Het comité (zelfs als het uit sterke leiders bestaat) zal dan vooral worden gezien als een tijdelijk projectinstrument, wat de duurzaamheid en invloed kan aantasten. Ten tweede is het belangrijk dat men strategieën tegen schadelijke sociale normen combineert met strategieën tegen andere structurele of sociaal-economische factoren die een invloed hebben op het kindhuwelijk (bv. in verband met onderwijs, gezondheidszorg en armoede). Dergelijke complementaire strategieën zullen families en gemeenschappen de mogelijkheid geven om nieuwe opties te verkennen (bv. een dochter niet op jonge leeftijd uithuwelijken) zonder gevaar te lopen op uitstoting door de gemeenschap of veroordeling door andere families.

Niet alleen de lokale dynamiek, maar de ruimere maatschappelijke omgeving speelt een rol: de wet, de rechtspraak, de media, de morele autoriteiten... geven allemaal vorm aan sociale normen. Men kan onmogelijk al deze kanalen en krachten controleren of zelfs beïnvloeden – zeker in het kader van een enkele interventie. Maar men zal sommige toch moeten aanpakken om te vermijden dat veranderingen op microniveau worden weggevaagd door processen op andere niveaus, bijvoorbeeld door mediaboodschappen die tegenstrijdige dingen zeggen. Het in kaart brengen van deze actoren en krachten in de ruimere omgeving moet deel uitmaken van de opzet van elke interventie en moet worden opgenomen in haar veranderingstheorie.

4.3.3. Brede sectorbenaderingen ontwikkelen en interacties tussen sectoren mogelijk maken

Sectorale interventies, bijvoorbeeld in de gezondheidszorg of het onderwijs, maar ook in andere sectoren, zijn om verscheidene redenen bijzonder relevant voor het werken rond gedwongen kindhuwelijken: ze bieden de mogelijkheid om andere actoren dan de families en gemeenschappen te beïnvloeden, de structurele factoren achter het kindhuwelijk aan te pakken en preventieve benaderingen met herverdelende mechanismen te combineren. Cruciale sectoren in dit domein zijn onderwijs, gezondheid/reproductieve gezondheid, werkgelegenheidsbeleid en sociale zaken.

Het ontwerp van interventies met een sectorale insteek vereist een bijzonder brede benadering om effectief te zijn, om vormen van synergie mogelijk te maken en duurzame resultaten op te leveren. Om de gevolgen van kindhuwelijken te verzachten (fistels, zwangerschapscomplicaties, moeder- en borelingsterfte enz.) is de organisatie van gespecialiseerde medische diensten voor meisjes die worden geconfronteerd met medische klachten onontbeerlijk. Dergelijke inspanningen zullen echter een beperkt effect hebben als ze niet samen gaan met andere vormen van ondersteuning, onder meer aan medische centra die dergelijke gespecialiseerde diensten niet aanbieden. Deze niet-gespecialiseerde centra worden immers ook met slachtoffers van kindhuwelijken geconfronteerd en kunnen, mits een open houding van het personeel, basisinformatie

Kader 7: Schadelijke maatschappelijke normen bestrijden in Jemen

Men schat dat ongeveer 50% van de Jemenitische meisjes op hun 17de gehuwd zijn. 14% zijn op hun 14de gehuwd en in sommige rurale gemeenschappen huwen zelfs meisjes van 9 jaar (Sawalha Freij, 2010). Oxfam UK leidde van 2005 tot 2008 een programma 'Integrated Action on Poverty and Early Marriage'. Het streefde naar het beperken van kindhuwelijken door beleidsbeïnvloeding, microkredieten en diensten voor bedrijfsontwikkeling en een verbetering van de economische kansen van vrouwen na te streven (Pedersen et al., 2008). Tijdens dit programma werd op regionaal niveau campagne gevoerd om de grootouders, ouders en jongeren bewust te maken van de gevolgen van kindhuwelijken. Op nationaal niveau maakte de campagne promotie voor de invoering van een minimum wettelijke huwelijksleeftijd. Deze campagnes verliepen in samenwerking met een netwerk van 17 lokale organisaties (Shima Network for combating violence against women). De voorbereiding en implementatie van de campagne ondervond veel tegenkanting, voornamelijk van religieuze leiders. De evaluatie van het programma toont dat de wijziging van de term 'vroegtijdige huwelijksleeftijd' in 'veilige huwelijksleeftijd' een cruciale factor was om de aanvaarding van de campagne vooral in de lokale gemeenschappen te bevorderen. Het gebruik van de term 'veilig' maakte het mogelijk discussies te voeren over wat als een 'veilige' huwelijksleeftijd mag worden beschouwd. Dat bleek beter te werken dan te vertrekken van de meer negatieve formulering 'vroegtijdig'.

Lamana (17) uit Kameroen werd op haar 15de gedwongen te huwen. Ze werd vaak en hard geslagen door haar echtgenoot en vluchtte uiteindelijk terug naar het huis van haar ouders. Met de hulp van één van Plan's partner organisaties kon ze uiteindelijk terugkeren naar school.

© Foto: Plan / Igor Sapina

- › verstrekken (onder meer bij het opleiden tot verpleegkundige of arts). Deze preventieve interventies leiden mogelijk tot minder zichtbare resultaten op korte termijn (uit het perspectief van de resultaatsgerichte externe donor) maar op langere termijn dragen ze zeker bij aan duurzame verandering.

Met betrekking tot het onderwijs stipt Walker (2014) aan dat een duurzame benadering zou vereisen dat men simultaan werkt aan zowel de organisatie van de onderwijssector, de kwaliteit van het onderwijs, de inhoud en de pedagogische aspecten van de leerstof, de bewustmaking van leerkrachten en schoolpersoneel rond affectieve en seksuele gezondheid en gendergelijkheid, de infrastructuur (hygiëne, transport), het schoolmanagement en de aanpassing van de interne regels en reglementen van scholen, de veiligheid, de rapporteringsmechanismen enz. Natuurlijk kunnen niet alle interventies deze brede waaier van thema's aanpakken, maar haar analyse benadrukt het belang om zich niet tot een enkel domein of strategie te beperken en oog te hebben voor andere

factoren die het welzijn en de toekomst van meisjes beïnvloeden.

Uit een programmatorisch perspectief is het ook belangrijk om sectoroverschrijdende benaderingen, of minstens de betrokkenheid van actoren uit andere sectoren mogelijk te maken. Wanneer men zich tot actoren uit één enkele sector beperkt, kan men andere actoren de indruk geven dat ze geen rol te spelen hebben. In West-Afrika zijn de beleidsmakers en actoren van de onderwijssector geneigd te denken dat vroegtijdige huwelijken veeleer een gezondheidsprobleem zijn, omdat ze verband houden met het domein van seksualiteit en reproductie, en dus onder de gezondheidssector vallen (Walker, 2014). Deze aanbeveling lijkt vanzelfsprekend, maar uit de praktijk blijkt dat de uitvoering van interventies tegen gedwongen kindhuwelijken te vaak wordt belemmerd door dergelijke budgettaire of institutionele problemen. In het ontwerp en de modaliteiten van de interventies moeten dus sectoroverschrijdende mogelijkheden opgenomen worden. Een interventie die door een gegeven ontwikkelingsagentschap in samen-

werking met het ministerie voor gezondheid wordt beheerd, moet actief rekening houden, communiceren en betrokkenheid creëren met andere actoren (sociale zaken, sociale bescherming, onderwijs, openbaar vervoer), ook als die afhangen van andere besturen of besluitvormingsniveaus.

Ten slotte moet de focus op gedwongen kindhuwelijken, ongeacht de sector(en), ook worden gebruikt om de actoren in alle betrokken sectoren aan te moedigen een kritische genderanalyse te maken. Daarin moeten hun eigen principes, werking en beleid aan bod komen. Zo kan de sector een ruimere bijdrage leveren aan de bestrijding van de onderliggende oorzaken van de genderongelijkheid.

4.3.4. Economische emancipatie combineren met sociaal beleid

Er bestaat een sterk verband tussen armoede en kindhuwelijken (zie tabel 1 in Hoofdstuk 3). In vrijwel alle landen komen de meeste

meisjes die vóór hun 18de trouwen voort uit arme families. Financieel-economische factoren versterken en bestendigen dus deze praktijk. De steun aan de economische emancipatie van vrouwen is dan ook een relevante strategie tegen gedwongen kindhuwelijken. Gecombineerd met bewustmaking over de schadelijke gevolgen van kindhuwelijken kan, door de financiële drijfveren voor een vroeg huwelijk weg te nemen, gedrag aangemoedigd worden dat bestaande negatieve normen uitdaagt. Economische emancipatie van meisjes en vrouwen kan door het versterken van vaardigheden, de diversificatie van activiteiten, meer toegang tot kredieten enz. Door families hierin aan te moedigen kan men hen prikkelen om het huwelijk uit te stellen. Wanneer de meisjes hun financiële autonomie in het gezin vergroten krijgen zij meer kans om aan de economische druk of noodzaak van hun huwelijk te ontsnappen.

Er liggen dus mogelijkheden in het kader van programma's die rechtstreeks op gedwongen kindhuwelijken inspelen alsook in

programma's voor de economische emancipatie van gemeenschappen of vrouwen. Beiden bieden relevante kansen als en indien de strategieën rekening houden met het feit dat de armste en minst opgeleide families, voor wie de afwijking van de norm sociaal en economisch gevaarlijk is, het meest opteren voor vroegtijdige huwelijken. Het (emotionele en lichamelijke) welzijn en de emancipatie van economisch actieve meisjes moeten eveneens centraal staan in de interventies. Ze moeten echter ook rekening houden met de mogelijke negatieve gevolgen van het economisch actief worden van meisjes, om ze te kunnen beperken of verzachten. Zoals Greene (2014, p. 12) stelt, lopen meisjes met een economische activiteit het risico met een 'dubbele dagtaak' opgezadeld te worden. Ze moeten dan niet alleen geld verdienen maar ook al het huishoudelijke werk doen. Daarnaast moeten de interventies rekening houden met en toezicht uitoefenen op het grotere risico van werkende meisjes op blootstelling aan geweld op de werkplek en in het gezin.

Goed ontworpen programmatorische interventies in het economische domein worden best geflankeerd door een overeenkomstig sociaal-economisch overheidsbeleid. Denken we aan brede initiatieven op het gebied van werkgelegenheid, kleine en middelgrote ondernemingen, gezondheidszorg en onderwijs. Op lange termijn zal dat beleid immers een instrument worden om de dieper liggende redenen achter discriminatie, ongelijkheid en kwetsbaarheid te bestrijden die het voortbestaan van gedwongen kindhuwelijken verklaren. Het beleid op het vlak van sociale bescherming verdient hier bijzondere aandacht. Ten eerste worden in veel landen de sociale beschermingsystemen sinds ongeveer een decennium hervormd, wat kansen schept om er andere thema's in op te nemen. Ten tweede zijn sociale beschermingsmaatregelen bijzonder relevant om kindhuwelijken te bestrijden. Vooral door hun specifieke oriëntatie op de preventie en beperking van risico's in de volledige levenscyclus van mensen door sociaal-economische hervordelingsmechanismen.

Kindhuwelijken en vroegtijdige zwangerschappen zijn een veel voorkomend probleem in Bangladesh. Rajbanu (21) kreeg haar eerste baby toen ze 14 was, vandaag heeft ze al 4 dochters.

“Ik heb geen tijd om buiten mijn huishouden nog iets anders te doen. Mocht ik niet getrouwd zijn dan had ik kunnen studeren, maar nu heb ik veel te veel plichten, ik ben meestal bezig van 6u 's morgens tot middernacht.”

© Photo: Plan / Bernice Wong

> 4.3.5 De benadering aanpassen aan kwetsbare/conflictregio's

Gendergeweld wordt vaak krachtadiger aangepakt wanneer het plaatsvindt in de context van een conflict en wanneer het wordt gepleegd door 'externe vijanden', dan wanneer het deel uitmaakt van het gewone dagelijkse leven. Het is echter duidelijk dat het fenomeen ook en vooral in dit laatste geval dringend moet worden bestreden. Het voorbeeld van de internationale reactie op de genderproblematiek in de DR Congo toont dat het gedwongen kindhuwelijk relatief laag staat op de lijst van prioriteiten, vergeleken met andere uitingen van gendergerelateerd geweld. De uitdaging bestaat erin de inspanningen tegen gendergeweld als gevolg van conflicten te koppelen aan de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken, het laatste is immers een permanent fenomeen dat vrouwen treft, ook buiten conflicten om. Deze koppeling is belangrijk omdat de bestrijding van gendergeweld uit een zuiver conflictperspectief de aandacht kan afleiden van de meer structurele oorzaken van het geweld. Daarnaast bestaat er een risico dat de respons

geen rekening houdt met het versterkende effect van conflicten en extreme armoede op meer permanente vormen van genderongelijkheid, zoals het gedwongen kindhuwelijk.

Uit de literatuur blijkt inderdaad dat situaties van onzekerheid, acute armoede en rampen zowel de risico's op als de gevolgen van gedwongen kindhuwelijken (als beschermingsmechanisme of overlevingsstrategie) verergeren (IPPF, 2013). Door het wegvallen van gezondheidszorg, onderwijs en wettelijke beschermingsystemen krijgen gehuwde meisjes onvoldoende steun en bescherming. De (wetenschappelijke) inzichten in goede strategieën voor de bestrijding en verzachting van de gevolgen van het gedwongen kindhuwelijk in dergelijke complexe en gevaarlijke omgevingen blijven beperkt. In een recent rapport over de situatie van meisjes in kwetsbare staten beveelt World Vision (2013) aan dat de preventie van het gedwongen kindhuwelijk een vast onderdeel zou worden van de nood- en humanitaire respons. Het rapport stelt: “de combinatie van de humanitaire respons met ontwikkelingsinitiatieven die geweld tegen vrouwen en meisjes in cri-

sissituaties bestrijden, zal helpen om te garanderen dat families in een context van grotere stress over alternatieve middelen beschikken om hun kinderen te beschermen in plaats van ze jong uit te huwelijken”.

4.3.6. Monitoring en evaluatie van interventies op het vlak van gedwongen kindhuwelijken

Tot op heden werden zeer weinig interventies op het vlak van kindhuwelijken systematisch geëvalueerd (Malhotra et al., 2013). Bovendien gebruiken benaderingen die het gedwongen kindhuwelijk op een meer indirecte manier bestrijden, door onderwijs of een verbetering van het levenspeil, het meten van resultaten op het vlak van kindhuwelijken vaak niet als maatstaf voor succes van hun interventie (Walker, 2013). Zoals Green opmerkt (2014) kent het opvolgen en evalueren van kindhuwelijken verscheidene uitdagingen. Het beperkte tijds kader van de interventies bemoeilijkt niet alleen het controleren of meisjes tot hun 18de ongehuwd bleven, maar ook het inschatten van de impact die

het uitstel op hun leven en ontwikkeling heeft gehad. Daarnaast noteert Greene (2014, p. 12) dat “tradities en praktijken rond het kindhuwelijk in een specifieke situatie de impact van de praktijk in die situatie kunnen vergroten of verkleinen. Dit grijpt terug naar de vraag of men andere praktijken, zoals schoolverlaten of vroegtijdige zwangerschappen, kan loskoppelen van het kindhuwelijk, zodat hun impact op het leven van meisjes kan worden beperkt”. Deze uitdagingen vragen om een grotere inspanning voor het vinden van innoverende oplossingen en het versterken van monitoring en de evaluatie terzake.

In theorie kan men minstens drie niveaus onderscheiden in de monitoring van resultaten (Delia, 2013):

- Demografisch niveau: veranderingen in de morbiditeit/mortaliteit van de moeders, geweld tegen vrouwen en meisjes, schoolregistratie van meisjes en gendergelijkheid.
- Maatschappelijke normen: percentage van de vrouwen van 20-24 jaar dat voor de leeftijd van 18 jaar trouwt.
- Gedragsveranderingen in de brede omgeving: meisjes en jonge vrouwen worden beter gewaardeerd; ze kunnen zelf vrijer keuzes maken; er is een evolutie in de positie van de stakeholders op het niveau van de gemeenschap en de overheid (toegang tot betaald werk, vermogen om beslissingen te nemen, toegang tot financiële middelen, vrije keuze van de huwelijkspartner en van het tijdstip van het huwelijk,...).

Binnen het tijdsbestek van een programma zal men in de meeste gevallen geen duurzame veranderingen op demografisch en maatschappelijk niveau kunnen waarnemen. Daarom dienen indicatoren die indirect verband houden met kindhuwelijken (bv. moedersterfte, onderwijsniveau) of specifieke indicatoren van het kindhuwelijk (leeftijd bij het eerste huwelijk) volledig te worden opgenomen in de demografische en gezondheidspeilingen en zorgvuldig worden gevolgd door de bevoegde nationale overheden.

Bovendien moet men op korte en middellange termijn de evolutie van sociale normen met betrekking tot kindhuwelijken monitoren. Lee-Rife et al. (2012, p. 300) benadrukken echter dat men degelijke resultaten op korte termijn niet zomaar gelijk kan stellen met duurzame maatschappelijke verandering. Het is immers onvoldoende bewezen dat een verandering van de individuele attitude automatisch tot een evolutie van de normen op lange termijn leidt. Deze auteurs menen dat “gezien deze potentiële kloof tussen attitudes en normen en haar implicatie voor een duurzame gedragsverandering, (...) de programma’s meer bewijzen moeten verzamelen over de invloed van normen in de gemeenschappen en hoe ze door de programma’s worden beïnvloed.” Voor programma’s binnen één sector (zoals onderwijs, gezondheidszorg) kan men de gedragsveranderingen die men op individueel en gemeenschapsvlak waarneemt (geboorteregistratie, ratio meisjes/jongens op

de lagere en middelbare school, reïntegratie van gehuwde meisjes enz.), gebruiken als indirecte indicatoren om de evolutie van kindhuwelijken te meten.

Inspiratie voor het monitoren van de gedragsveranderingen kan worden gevonden bij innoverende methoden zoals Most Significant Change (Davis and Darts, 2004), Collective Impact (Kania & Kramer, 2001, voorgesteld door Lee-Rife et al., 2012) of Outcome Mapping (Earl et al., 2001). Deze zijn bijzonder geschikt voor de waarneming van signalen en trajecten van verandering in termen van de besluitvormingsprocessen (met inbegrip van het beleid), de praktijken, de betrekkingen tussen de actoren enz. Sommige van deze methoden (bv. Outcome Mapping) zijn ook geschikt voor het monitoren van instellingen, organisaties of groepen van actoren (bv. religieuze leiders), van wie de standpunten en de beslissingen kunnen bijdragen tot diepgaande maatschappelijke veranderingen die het gedwongen kindhuwelijk kunnen terugdringen.

Zoals vermeld in het hoofdstuk over de economische emancipatie, moeten de monitoring- en evaluatiesystemen van de interventies ook rekening houden met de potentiële negatieve gevolgen van maatschappelijke veranderingen of nieuwe kansen voor de meisjes en hun families, zoals sociale uitsluiting, nieuwe conflicten, stigmatisering en een grotere blootstelling aan geweld.

Kader 8: Een mobiele app voor de melding van geweld tegen kinderen

In Kenia heeft Plan de ontwikkeling gesteund van een mobiele app voor de melding van geweld tegen kinderen in het district Kilifi. Met 48% gedwongen kindhuwelijken heeft het district Kilifi de hoogste prevalentie van kindhuwelijken in Kenia.

Sinds april 2014 melden de vrijwilligers voor kinderbescherming van Plan gevallen van kindermisbruik in hun familie of hun gemeenschap en verstrekken zij informatie via de app VuruguMapper op hun mobiele telefoon. Het bericht gaat naar de politie, de dienst voor kinderbescherming en de ziekenhuizen. De ontvangers moeten dan contact opnemen met de melder om de klacht te verifiëren.

Van april tot juni 2014 werden 69 gevallen van kindergeweld gemeld, 68% tegen meisjes en 32% tegen jongens. 56,6% van de meldingen betrof verwaarlozing, 23% seksueel misbruik en 14% kinderswangerschap.

In juni 2014 maakte Plan Kenja bekend dat het verder zal samenwerken met de Keniaanse regering om het gebruik van communicatietechnologie voor ontwikkeling te steunen en verder uit te bouwen.

Bron: <http://plan-international.org/where-we-work/africa/kenya/about-plan/news/mobile-app-enhances-reporting-of-child-abuse-cases>

Een jong Ghanees meisje spreekt haar dorpsgenoten toe op een informatieve bijeenkomst over het belang van onderwijs voor meisjes.

5. Belgische hulp en het gedwongen kindhuwelijk: de status-quo voorbij

In de voorgaande hoofdstukken hebben we gezien dat gedwongen kindhuwelijken veelvuldig voorkomen in minstens 7 van de 18 partnerlanden van België. Het gaat om een wijdverbreide maatschappelijke praktijk met een impact die veel verder gaat dan de verwoestende impact op kindbruidjes.

Er zijn ook verreikende gevolgen voor de families, de gemeenschappen en de samenleving in haar geheel. Het inzicht in de manieren waarop men deze diepgewortelde praktijk kan bestrijden blijven weliswaar beperkt, maar hoofdstuk 4 beschrijft toch een reeks benaderingen die hun effectiviteit in het verleden hebben bewezen. In zorgvuldige ontworpen, goed doordachte interventies die voornamelijk door lokale overheden en actoren van het maatschappelijk middenveld worden uitgevoerd, kunnen en moeten externe ontwikkelingsagentschappen een rol spelen, bijvoorbeeld in het faciliteren van de promotie van de rechten van meisjes.

Dit hoofdstuk vertrekt van de vaststelling dat de internationale donorgemeenschap in toenemende mate, maar nog altijd aarzelend op deze crisis reageert. Vervolgens gebruikt het de eerste inzichten uit een recente evaluatie van de Belgische bilaterale hulp tegen genderongelijkheid, met de vaststelling dat het aantal interventies op het vlak van gedwongen kindhuwelijken beperkt blijft. Dit hoofdstuk tracht deze situatie te verklaren en identificeert een aantal structurele obstakels maar ook kansen voor de Belgische hulp om het probleem krachtadiger aan te pakken. Dit vormt dan de basis voor een reeks aanbevelingen voor de Belgische politici en beleidsmakers alsook voor andere toonaangevende actoren van de Belgische ontwikkelingswereld (meer bepaald ngo's en academici). Sommige van deze aanbevelingen zijn zo eenvoudig te realiseren dat het moeilijk is om redenen te verzinnen om ze niet uit te voeren. Andere aanbevelingen vragen meer out-of-the-box denken en een verregaand engagement, maar met een potentieel hoge relevantie en impact.

5.1. Gedwongen kindhuwelijken op de internationale agenda

In een recente studie over de mechanismen en instrumenten van de VN die zich focussen op gedwongen kindhuwelijken, stelt Plan International (2013) zowel een beduidende toename van het aantal expliciete verwijzingen als een streven naar meer effectieve terminologie vast.

Het gedetailleerde overzicht toont hoe het thema geleidelijk aan meer aandacht krijgt in de verdragen, conventies, verklaringen, resoluties en rapporten van de VN. Het aantal evenementen over gedwongen kindhuwelijken op hoog niveau neemt ook toe: het was het centrale gesprekstema op de Internationale Dag van het Meisje in 2012, in juni 2014 boog een VN-Panel zich over de preventie en uitbanning van het gedwongen kindhuwelijk tijdens de 26ste sessie van de VN-Mensenrechtenraad, en in juli 2014 organiseerde de regering van het Verenigd Koninkrijk een 'Girl Summit' over de bestrijding van vrouwelijke genitale verminking (FGM) en gedwongen kindhuwelijken.

Een analyse van internationale trends, uitgevoerd in de context van de studie van Plan International (2013), toont aan dat de visie op gedwongen kindhuwelijken evolueert van iets dat gezien werd als een fenomeen met problematische nevenwerkingen in andere ontwikkelingsdomeinen (gezondheid, economische ontwikkeling) naar een op zich staand kernthema. Bijgevolg groeit de consensus dat het

gedwongen kindhuwelijk moet worden aangepakt vanuit een rechtenperspectief, en dat het gezamenlijke inspanningen vergt en dus hoger op de internationale politieke agenda dient te staan. Ook wat betreft de gehanteerde taal en terminologie is er een verschuiving van 'vroeg en gedwongen huwelijk' naar 'kindhuwelijk'. Het probleem met de term 'vroeg huwelijk' is dat het veel ruimte overlaat voor een relatieve interpretatie van de minimumleeftijd, op basis van verschillende culturele en religieuze praktijken. De term 'kind' daarentegen werd in het internationaal volkerenrecht duidelijk gedefinieerd als iedereen onder de leeftijd van 18 jaar. Dit maakt het ook mogelijk om op te treden tegen overtredingen.

In hoofdstukken 3 en 4 leerden we dat ofschoon de internationale aandacht op beleidsniveau toeneemt, de interventies op het terrein beperkt blijven. Er bestaan ook grote verschillen tussen de landen op het vlak van de internationale steun die ze voor deze ontwikkelingsuitdaging ontvangen. De DR Congo, bijvoorbeeld, wordt in veel internationale acties over het hoofd gezien. Ten slotte blijft met onder meer de VS, het VK, Canada en Nederland het aantal bilaterale donoren met een toenemende belangstelling voor het probleem nog steeds relatief klein.

Tot besluit kan men terecht stellen dat de probleemsituatie in veel landen zal blijven bestaan zolang de toenemende internationale aandacht voor gedwongen kindhuwelijken niet wordt vertaald in toenemende inspanningen op het terrein.

› 5.2. Een blinde vlek in de Belgische hulp

Afgezien van enkele kleine verwijzingen in de sectornota's voor onderwijs en landbouw verschijnt het gedwongen kindhuwelijk als thema in de Belgische ontwikkelingssamenwerking voornamelijk in het genderbeleid. Dit hoofdstuk verkent eerst de Belgische prestaties op het vlak van gendermainstreaming en neemt daarna de huidige inspanningen rond gedwongen kindhuwelijken nader onder de loep.

Gender

In een recent studierapport¹⁷ geven Holvoet en Inberg (2014) een overzicht van de inspanningen rond gendermainstreaming van de Belgische ontwikkelingssamenwerking in de periode 2002-2012. Hun rapport verschaft een gedetailleerd inzicht in het beleid en de institutionele dynamiek rond gendermainstreaming en wijst op een grote kloof in het Belgische hulpsysteem tussen beleid en uitvoering. De studie omvat een analyse van de Gender-marker-codering¹⁸ van 17.575 interventies die in de periode 2002-2012 Belgische officiële ontwikkelingshulp ontvingen, in combinatie met semi-gestructureerde interviews, een internetbevraging en een literatuurstudie.

De auteurs erkennen het feit dat België zich op het beleidsniveau heeft ingezet voor genderproblemen, bijvoorbeeld door gender op te nemen in de wetten betreffende de ontwikkelingssamenwerking van 1999 en 2013. Het ministerie dat bevoegd is voor ontwikkelingssamenwerking (DGD) en het bilaterale uitvoeringsagentschap (BTC), hebben beiden hun institutionele capaciteit voor gendermainstreaming versterkt. Beiden beschikken ze over genderdesks en gender verschijnt in de beleidsnota's van verscheidene sectoren, zoals landbouw, gezondheid en onderwijs. Men verwacht ook dat gender systematisch in rekening wordt gebracht bij de beleidsdialogen over nieuwe landenprogramma's (Indicatieve Samenwerkingsprogramma's - ISP). Op het operationele vlak eisen de procedures

van BTC dat de projecten en programma's in de identificatie- en formuleringsfase op hun genderdimensies worden onderzocht. De genderspecten van nieuwe programma's worden bovendien gevolgd met het G-marker-coderingssysteem en een genderbudget scan-tool. In een meer recent verleden heeft BTC bijkomende inspanningen geleverd om gender op te nemen in haar evaluaties, en er bestaan plannen om gendermainstreaming te versterken in de context van het nieuwe monitoring- en evaluatiesysteem (MoRe Results).

Ondanks al deze inspanningen stellen de auteurs een beperkte vooruitgang vast. Ze beschrijven het probleem als een vorm van 'beleidsverdamping', een kloof tussen enerzijds het beleid en de bijhorende instrumenten, en anderzijds de feitelijke vooruitgang in de uitvoering op het terrein. Het veldpersoneel en de staf van DGOS en BTC, het personeel van de ngo's, academici en andere stakeholders lijken het eens te zijn met deze bevindingen¹⁹. Het personeel van BTC en DGOS heeft niet alleen een gebrek aan menselijke en organisatorische capaciteiten maar mist ook praktische tools voor gendermainstreaming, alsook en vooral ondersteuning en begeleiding bij het gebruik van deze tools. Bovendien zijn de genderdesks klein, kunnen zij niet altijd reageren op de behoeften van het veld en bestaat er een mate van verwarring over de rollen en verantwoordelijkheden. De capaciteit wordt ook belemmerd door het feit dat de genderdesks van DGD en BTC onlangs naar lagere posities in de organisatiehiërarchie werden verplaatst. De respondenten klagen ook dat de samenwerking tussen de twee diensten beter gestroomlijnd moet worden. Ten slotte bestaan er op alle niveaus van DGD en BTC te weinig prikkels om gender ernstig te nemen. De huidige procedures bevatten geen 'harde prikkels' die de managers en het veldpersoneel aansprakelijk maken voor dit onderwerp. 'Zachte prikkels', zoals het delen van goede praktijken, waren gepland maar zijn volgens de algemene inschatting van het personeel ontoereikend.

Bijgevolg lijkt de feitelijke praktijk op het vlak van gendermainstreaming verزند te zijn

in een exclusieve focus op activiteiten voor vrouwen: de oude vertrouwde 'Vrouwen in ontwikkeling'-benadering. Dit ofschoon er een internationale consensus bestaat over de behoefte aan een 'Gender en ontwikkeling-benadering' (Gender And Development, GAD). Die richt zich op machtsrelaties of genderverhoudingen en houdt dus ook rekening met de rol van mannen. De GAD benadering onderstreept 'het belang van de socioculturele genderconstructie die de behoeften, rechten, plichten en kansen van mannen en vrouwen bepaalt... Ze vertrekt van het idee dat interventies in alle thematische domeinen en op alle niveaus (globaal, macro, meso en micro) worden beïnvloed door bestaande structurele kenmerken (zoals gender) van de samenleving' (Holvoet et al., 2014, p. 6). Dit analysekader wordt in operationele termen vertaald in wat men vaak de 'tweesporenbenadering' noemt: gendermainstreaming en genderspecifieke programma's. Het eerste spoor omvat de systematische mainstreaming van gender in de analyse en de vorming van het beleid, en al de programma's en projecten. Het tweede spoor is dat van de interventies die specifiek op gender gericht zijn en die de onderliggende genderstructuren trachten te veranderen in domeinen die sterk door gendernormen worden beheerst. De auteurs stellen vast dat het Belgische hulpsysteem op het terrein geen echte vooruitgang boekt in de richting van de GAD-ideeën en de overeenkomstige tweesporenbenadering, en besluiten dat het Belgische samenwerkingsstelsel sporen vertoont van een "meer fundamenteel probleem in de onderliggende theorie van gendermainstreaming" (Holvoet et al. 2014, p. 35). De veranderingstheorie voor gendermainstreaming vertrekt van bepaalde veronderstellingen die niet lijken te kloppen. Aldus blijkt het bestaan van een beleid en instrumenten, samen met twee kleine genderdesks en ondersteund door enkele opleidingsactiviteiten, niet te volstaan om de praktijk op het terrein echt te veranderen.

De nieuwe Wet betreffende de Internationale Samenwerking van 2013 (WIS), die de transversale thema's tot vier in aantal beperkt (gender, milieu, sociale economie en kinderrechten) scheidt volgens de auteurs belangrijke kansen om deze situatie om te keren. In dezelfde zin heeft de wet van 2007 over gendermainstreaming in het Ministerie van Buitenlandse Zaken onlangs geleid tot de invoering van een taskforce voor gendermainstreaming, met een eigen budget en structuren. Dit zou de genderprogrammering een nieuwe impuls kunnen geven.

17 Dit werkdocument is een spin-off van een nog lopende algemene evaluatie van de activiteiten voor gendermainstreaming in de verschillende kanalen van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, uitgevoerd door South Research en IOB (Universiteit van Antwerpen, België).

18 De Gender-marker-codering werd door OESO-DAC ontwikkeld om de monitoring van de activiteiten van de leden van DAC rond gendergelijkheid te vergemakkelijken. Ze omvat de codering van interventies volgens drie waarden (G-2, G-1, G-0), naargelang of gendergelijkheid het hoofddoel, een bijkomend doel of helemaal geen doel is. Het systeem heeft verscheidene beperkingen maar maakt toch een (oppervlakkige) analyse van de budgetten met betrekking tot gender mogelijk.

19 Een peiling (n=100) bij personeelsleden van DGOS, BTC, ngo's, academici en andere stakeholders toont dat slechts 31% meent dat de genderproblematiek voldoende aandacht krijgt in de implementatie van projecten en programma's. Dit kwam ook tot uiting in de interviews.

Rani uit Bangladesh met haar echtgenoot en schoonouders. De schoonvader houdt haar baby vast. Op haar vervalste identiteitskaart staat dat ze 18 is, daardoor kon ze op haar 11de reeds worden uitgehuwelijkt.

© Foto: Plan / Bernice Wong

Gedwongen kindhuwelijken

De bevindingen over gender in de Belgische hulp gelden eigenlijk ook voor gedwongen kindhuwelijken. Ook hier wordt geen tweesporigenbenadering gehanteerd en lijken de strategieën meer gericht op de meisjes zelf dan op de aanpak van de onderliggende maatschappelijke normen op het niveau van de familie en de gemeenschap. Daarenboven is het aantal specifieke beleidsinstrumenten nog veel beperkter dan voor andere gendergerelateerde problemen. Hoofdstuk 1 gaf een overzicht van de relevante wetten en beleidsvormen die naar het vroegtijdige en/of gedwongen huwelijk verwijzen. Het thema komt dan wel voor in beleidsdocumenten en in enkele sectorale be-

leidsnota's van DGD (zie Kader 9), maar wordt meestal slechts vermeld als een contextfactor, zonder gedetailleerde doelstellingen of strategieën om het probleem aan te pakken. Programma's die meisjes toegang verlenen tot het lager en middelbaar onderwijs en hen in school houden, worden (impliciet) verondersteld bij te dragen tot de strijd tegen het gedwongen kindhuwelijk. In dezelfde zin trachten programma's voor inkomensverbetering van arme gezinnen de economische drijfveren van kinderarbeid en gedwongen huwelijken tegen te gaan. Voor dit onderwerp bestaan er geen gespecialiseerde programma's met een duidelijk onderbouwde interventielogica, geen specifieke streefdoelen, geen monitoring- of evaluatiesystemen om de vooruitgang te volgen.

Bij de Belgische ngo's is de situatie grotendeels vergelijkbaar. Zij voeren projecten en programma's uit die direct of indirect met meisjes en genderproblemen in sterk getroffen partnerlanden te maken hebben. Sommige Belgische ngo's (Le Monde Selon les Femmes, Plan België) hebben meer expliciet rond dit onderwerp gewerkt of staan klaar om dat te doen, maar er zijn weinig gespecialiseerde programma's en de meeste interventies gaan evenzeer uit van de indirecte, positieve gevolgen van programma's voor meisjes (onderwijs in levensvaardigheden, toegang tot onderwijs, gemeenschapsontwikkeling enz.). Het is zeer goed mogelijk dat die interventies inderdaad dergelijke indirecte gevolgen hebben maar zij worden op dit moment te weinig gedetecteerd, al was

Kader 9: Gedwongen kindhuwelijken in de beleidsdocumenten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking

Op Belgisch niveau verwijzen slechts drie strategische beleidsdocumenten expliciet naar gedwongen kindhuwelijken: 'Gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen' (2002), 'Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten' (2007) en 'Eerbied voor de rechten van het kind' (2009). Op vlak van actiewijzen vermeldt het beleidsdocument over de rechten van het kind dat België de partnerlanden moet aanmoedigen opdat "naast adequate wetgeving en strijd tegen straffeloosheid ook het sensibiliseren van kinderen, families en gemeenschappen rond de gezondheidsrisico's, verbonden aan huwelijken en zwangerschap op jonge leeftijd, schadelijke (al dan niet traditionele) praktijken zoals vrouwelijke genitale verminking, seksuele uitbuiting en geweld georganiseerd zouden worden". Het beleidsdocument over seksuele en reproductieve gezondheid vermeldt dat België er ook toe zal bijdragen "tienermeisjes te informeren en weerbaarder te maken inzake huwelijk en zwangerschap op jonge leeftijd, de gemeenschapsnormen en -houdingen aangaande vroegtijdige zwangerschap en huwelijk te veranderen" (p. 22).

Fadimata (Mali) was 14 toen ze trouwde. Door conflicten in haar thuisland moest ze naar Burkina Faso vluchten waar ze met haar man en baby in een vluchtelingenkamp verblijft. Zo'n situaties zijn bijzonder moeilijk voor een jonge moeders als zij.

> het maar omdat de monitoring- en evaluatiesystemen niet uitgerust zijn om die effecten te meten, noch via directe, noch via indirecte indicatoren. Die zeggen immers iets over toegenomen kennis of vaardigheden, en niets over wijzigingen in de prevalentie van gedwongen kindhuwelijken. Daarnaast zou het beter zijn indien er in de ontwerpfase van projecten specifieke rekening gehouden wordt met meisjes die een uitgesproken kwetsbaar profiel hebben voor gedwongen kindhuwelijken (woongebied, welvaartspeil, onderwijspeil, enz.).

De huidige situatie is suboptimaal in verschillende opzichten. Heel wat partnerlanden hebben een hoge prevalentie en verdienen dus meer aandacht van de internationale donorgemeenschap. Vooral de DR Congo wordt over het hoofd gezien in de studies en programma's rond vroegtijdige huwelijken. Daarnaast werken Belgische ontwikkelingsactoren in gebieden en sectoren van waaruit zinvol aan de strijd tegen vroegtijdige huwelijken kan worden ingegrepen. In hoofdstuk 3 leerden we dat het mogelijk is om vanuit bestaande interventies componenten rond het kindhuwelijk meer expliciet op te nemen, maar altijd op voorwaarde dat hun ontwerp gebaseerd is op een goede

kennis van de context-specifieke dynamieken in de regio/het land, alsook op een analyse van de specifieke bijdrage die de actoren van de huidige interventies aan het tegengaan van kindhuwelijken kunnen leveren.

Belgische onderzoeksinstituten en technische agentschappen hebben dan wel weinig ervaring met het werken rond kindhuwelijken, zij bezitten soms een internationale reputatie in aanverwante domeinen. Bijvoorbeeld het werk rond seksuele en reproductieve gezondheid van het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen (ITG) of van het Internationaal Centrum voor Reproductieve Geneeskunde in Gent (ICRH) is uiterst relevant inzake kindhuwelijken. De expertise van instituten of ngo's als Le Monde Selon Les Femmes of het Huwelijk en Migratie Netwerk leunt nauw aan bij het vereiste type deskundigheid.

Men kan besluiten dat het gedwongen kindhuwelijk tot nu toe een blinde vlek blijft in de Belgische ontwikkelingssamenwerking. Er werden kansen gemist om dit onderwerp explicieter op te nemen in bestaande projecten en programma's en in het beleidswerk op internationaal niveau.

5.3. Belgische hulp en vroegtijdige huwelijken: een verschil maken

Dit gedeelte beschrijft een aantal beleidsopaties en scenario's voor een meer diepgaande en lonende aanpak van het vroegtijdige huwelijk in Belgische partnerlanden en op internationale fora. De aanbevelingen houden rekening met de huidige opzet, mogelijkheden en beperkingen van het Belgische hulpsysteem. Sommige aanbevelingen zijn makkelijk en vergen minimale inspanningen, andere zijn meer ambitieus en vergen van België een voortrekkersrol in specifieke soorten interventies en/of geografische gebieden. Allen worden ze geacht bij te dragen tot het verbannen van deze schadelijke praktijk.

Na een algemene aanbeveling voor de Belgische ontwikkelingsgemeenschap, geeft het rapport specifieke aanbevelingen voor de verschillende soorten Belgische actoren en besluitvormingsniveaus.

5.3.1 Algemene aanbeveling

Aanbeveling 1: De kennisbasis versterken

De Belgische ontwikkelingssamenwerking is actief in verscheidene landen met een hoge prevalentie van gedwongen kindhuwelijken, maar het bewustzijn over dit onderwerp in het bilaterale kanaal of bij de ngo's is eerder beperkt. Het probleem krijgt weinig aandacht en de expertise in de hoofdkwartieren en op het terrein lijkt beperkt te zijn. De thematische desks van DGD, de BTC en van NGO's worden meestal bemand door personeel met expertise in traditionele, welomlijnde domeinen zoals gezondheid en landbouw. Vooral de technische capaciteit op het vlak van gedwongen kindhuwelijken is momenteel ontoereikend. Mede daardoor, alsook omwille van de complexiteit en het delicate karakter van het werken rond gedwongen kindhuwelijken, voelen de attachés van DGD en ander veldpersoneel er weinig voor om hun interne expertise al doende uit te breiden. Bovendien ontbreekt het onderwerp in de interacties op hoog politiek niveau tussen België en de partnerlanden. Volgens het personeel van DGD en BTC plaatsen de lokale beleidsmakers het niet op de agenda van de gezamenlijke beleidsdialoog, zodat het niet wordt opgenomen in nieuwe indicatieve samenwerkingsprogramma's (ISP: zie ook 4.3.6).

Tegelijkertijd heeft de praktijk van het gedwongen kindhuwelijk een negatieve invloed op andere werkdomeinen van de Belgische ontwikkelingssamenwerking, zoals onderwijs, gezondheidszorg en plattelandsontwikkeling. Ze heeft een levenslange impact op grote groepen meisjes, hun familie en gemeenschap. Veel wijst erop, en dit is belangrijk, dat het een praktijk is die niet automatisch verdwijnt wanneer de armoede afneemt.

Als eerste stap moet men de kennisbasis van de Belgische ontwikkelingsgemeenschap en andere stakeholders over deze blinde vlek vergroten. Dat kan gebeuren door bewustmakingsactiviteiten en opleidingen te organiseren, op verschillende niveaus en zowel voor practici als voor beleidsmakers in relevante domeinen: om te beginnen gezondheid, landbouw en onderwijs. In het ideale geval zou men een reeks aangepaste sensibiliserings- en ondersteuningsstrategieën ontwikkelen die deze actoren helpen om de problematiek een plaats te geven in programma's rond specifieke domeinen. Beter nog dan te kiezen voor eenmalige opleidingsessies, zijn er alternatieve opties waarmee het ministerie kan tonen dat het de gendermainstreaming en het gedwongen kindhuwelijk ernstig neemt. Het zou bijvoorbeeld de financiering van bepaalde programma's of geografische gebieden mede afhankelijk kunnen maken van de sterkte van de voorstellen voor de aanpak van gedwongen kindhuwelijken. Deze harde incentive kan met zachtere incentives worden gecombineerd. Het ministerie (of de koepelstructuur van de ngo's) zou de capaciteit van de ontwikkelingsagentschappen in dit domein kunnen bevorderen door een aangepast ondersteuningssysteem te organiseren. In plaats van generieke opleidingsessies over nieuwe inzichten op het vlak van professionele ontwikkeling te organiseren voor grote groepen mensen, zou men aan de slag kunnen gaan met coaching en persoonlijke ondersteuning op de werkplek zelf. Deze gespecialiseerde ondersteuning kan worden gerealiseerd door het samenstellen van een pool van internationale consultants die organisaties kunnen helpen bij het integreren van kennis rond gedwongen kindhuwelijken in hun interventies op het vlak van gezondheidszorg, door relevante reeksen indicatoren voor het gedwongen kindhuwelijk te ontwikkelen, en gepaste multi-sectoriële benaderingen te ontwerpen. Een dergelijke aanpak zou uiteraard financiering vergen, maar uit studies over capaciteitsontwikkeling blijkt dat een dergelijke persoonlijke ondersteuning op de werkplek effectiever is om de kennisbasis van organisaties te versterken dan traditionele trainings en workshops.

“Van alle vrouwen tussen 20-24 In Sub-Sahara Afrika trouwden er bijna 2 op 5 (ofwel 37%) toen ze nog minderjarig waren. In Niger loopt dit cijfer op tot 75%, het hoogste aantal kindhuwelijken in de regio en in de rest van de wereld.”

(UNFPA, 2012)

> 5.3.2. Voor het diplomatieke niveau

Aanbeveling 2: Het gedwongen kindhuwelijk introduceren in de gesprekken op hoog niveau van het indicatieve landenprogramma

In geen enkel van de huidige indicatieve samenwerkingsprogramma's (ISP) van de partnerlanden²⁰ met een hoge prevalentie werd het gedwongen kindhuwelijk weerhouden als een beleidsprioriteit. Onze studie geeft verscheidene argumenten waarom dit probleem ernstiger moet worden genomen.

Zoals al vermeld (zie Kader 9) suggereerde de strategische nota over 'Eerbied voor de rechten van het kind' dat België de partnerlanden zou moeten aanmoedigen om het gedwongen kindhuwelijk te bestrijden, vooral vanuit een gezondheidsperspectief. De resolutie in de VN Human Rights Council van 2013 vormt een kader voor bilaterale besprekingen met de partnerlanden over dit onderwerp. Ook in de partnerlanden is een evolutie naar meer openheid merkbaar, wat nieuwe kansen schept om het probleem in de politieke dialoog aan te kaarten. We hebben bijvoorbeeld in hoofdstuk 3 opgemerkt dat landen als Niger op internationale fora openlijk stelling nemen over het gedwongen kindhuwelijk. De DR Congo heeft een gedeelte van haar wetgeving verstrengd. Hoewel het gedwongen kindhuwelijk diplomatiek gezien een delicaat onderwerp kan lijken, scheppen de bovenvermelde evoluties toch mogelijkheden voor Belgische diplomatieke initiatieven en dialoog in het kader van de indicatieve samenwerkingsprogramma's.

²⁰ Niger (2009-2011), Mali (2010-2013), Mozambique (2009-2012), Uganda (2012-2016), Tanzania (2010-2013), Benin (2008-2011)

Aanbeveling 3: Gedwongen kindhuwelijken op de Post-2015 Agenda plaatsen

De huidige besprekingen over de Post-2015 Agenda bieden zeer goede kansen om de vernieuwde aandacht voor gedwongen kindhuwelijken in een gezamenlijke ontwikkelingsagenda te laten vastleggen. België kan hierbij een faciliterende rol spelen.

De Open Werkgroep van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties²¹ heeft stappen in deze richting gezet door het gedwongen kindhuwelijk expliciet en als één van de belangrijkste punten in de genderambities van de Post-2015 Agenda op te nemen. Het werkdocument dat ze in mei 2014 presenteerde, stelde het uitbannen van gedwongen, vroegtijdige kindhuwelijken tegen 2030 voor als een specifiek streefdoel onder focusgebied 5 over 'gender en vrouwenemancipatie'²². In juni 2014 echter werd de formulering van dit streefdoel verruimd naar "het uitbannen van alle schadelijke praktijken, met inbegrip van gedwongen, vroegtijdige kindhuwelijken en vrouwelijke genitale verminking", en was de streefdatum 2030 verwijderd²³.

De besprekingen rond de Post-2015 Agenda vallen op het einde van 2014 en het begin van 2015 in een beslissende plooi. In deze besprekingen zou de Belgische diplomatie ernaar moeten streven om het opnemen van ambitieuze en voldoende specifieke doelstellingen en overtuigende indicatoren voor het gedwongen kindhuwelijk te verwezenlijken, alsook voor factoren (onderwijs van meisjes, bestrijding van extreme armoede) waarvan we weten dat ze belangrijk zijn om het probleem te helpen oplossen.

²¹ De Open Werkgroep (OWG) van de Algemene Vergadering werd in januari 2013 opgericht met de opdracht een voorstel voor de DOD voor te bereiden.

De Open Werkgroep bestaat uit 70 lidstaten van de 5 regionale groepen van de VN (<http://www.girlsnotbrides.org/ending-child-early-forced-marriage-post-2015-development-agenda-open-working-group-sustainable-development-goals/>)

²² <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/3686Workingdoc.pdf>

²³ <http://www.girlsnotbrides.org/ending-child-early-forced-marriage-post-2015-development-agenda-open-working-group-sustainable-development-goals/>

“ In de komende 2 decennia - tussen nu en 2030 - lopen naar schatting 70 miljoen meisjes in Sub-Sahara Afrika het risico te zullen moeten trouwen. ”

(UNFPA, 2012)

Fatmata
(Sierra Leone)

Marta Sa
Special
the Un
Secret
Violence

Fatmata uit Sierra Leone spreekt als lid van de jongeren-delegatie van Plan International de menigte toe op een internationaal panel over kindhuwelijken in New York, USA.

Meisjes die terugkeren van een éénmalig Balika Shivar onderwijskamp in India krijgen de kans om samen hun recht op onderwijs verder te realiseren dankzij dit Kishori Prerna Manch-onderwijsproject. Ze leren er vaardigheden die hen in hun verdere dagelijkse leven van pas zullen komen en vinden steun bij elkaar om samen vooruit te komen.

> 5.3.3. Voor het beleidsniveau

Aanbeveling 4: De uitvoering van de Belgische genderstrategieën versterken op basis van het thema gedwongen kindhuwelijken

België is de afgelopen jaren een reeks initiatieven en strategieën rond gendermainstreaming gestart. Het ontwikkelde structuren en tools en investeerde in instrumenten voor mapping. Toch vinden specialisten dat België er onvoldoende in geslaagd is haar benadering van gendermainstreaming in de praktijk te brengen.

Er is nood aan meer praktische expertise rond gendermainstreaming voor specifieke onderwerpen en in specifieke sectoren, eerder dan de ontwikkeling van nog meer generieke tools en brede richtlijnen. Deze expertise kan geleidelijk aan worden opgebouwd door ervaring op te doen en geslaagde interventies uitvoerig te documenteren, alsook door Belgische actoren bij te scholen tijdens het proces van gendermainstreaming (zie ook aanbeveling 1).

Het kindhuwelijk kan een van de subthema's zijn waarrond de Belgische actoren een kennisbasis opbouwen. Het werk rond gedwongen kindhuwelijken is een complexe onderneming, maar het is ook zeer relevant en kan grote ontwikkelingswinsten opleveren. Door middel van gerichte investeringen zou België expertise op dit vlak kunnen aantrekken, een aantal experimentele interventies kunnen opzetten en uitvoerig documenteren, en onderzoek starten om specifieke factoren achter het gedwongen kindhuwelijk beter te begrijpen. Op die manier zou men het huidige genderwerk nieuw leven inblazen en gemiste kansen met betrekking tot het gedwongen kindhuwelijk tot sterktes kunnen ombuigen.

Het versterken van de genderstrategieën impliceert ook een herziening van de incentives om gendermainstreaming hoger op de agenda van DGD, BTC en de NGO's te duwen. De overzichtsstudie van de activiteiten voor gendermainstreaming (Holvoet & Inberg, 2014) besluit dat er een gebrek is aan zowel harde als zachte incentives om gendergelijkheid te helpen inburgeren in het doen en laten van de Belgische hulpgemeenschap. Harde incentives zijn bijvoorbeeld duidelijke doelstellingen en indicatoren in de programma's die de beleidsmakers en practici meer en beter aansprakelijk maken voor hun programmakeuzes in de aanpak van genderongelijkheid. Zachte incentives gaan over het scheppen van ruimte voor een betere kennisuitwisseling tussen praktijkdeskundigen en andere actoren. Het gedwongen kindhuwelijk is een prima testgebied om harde en zachte incentives op diverse niveaus van het hulpsysteem uit te proberen.

Men kan heel wat inspiratie vinden in het recent door diverse internationale spelers uitgestippelde beleid en strategieën. Een voorbeeld is de nieuwe gender- en leeftijdsmarker voor gebruik in humanitaire situaties die de EU onlangs heeft voorgesteld. Die oriënteert de financiering geleidelijk aan naar programma's die een 'gender transformatieve approach' nastreven. In dit kader zouden programma's die op geen enkele manier rekening houden met de dieperliggende oorzaken van genderongelijkheid niet langer worden gefinancierd. Deze harde incentive zou een echt verschil kunnen maken in het Belgische hulpsysteem. Om dit mogelijk te maken is er nood aan interne capaciteitsontwikkeling bij DGD, zodat men over een sterk geheel van procedures en instrumenten beschikt om de prestaties van organisaties op dit vlak te evalueren, op te volgen en bij te sturen.

“ Zo lang we zien dat kindhuwelijken een ernstige bedreiging van de gezondheid zijn van onze meisjes, met soms de dood op het kraambed als tragisch gevolg, kunnen we het belang van de strijd tegen deze schadelijke praktijk niet ontkennen of minimaliseren.”

(Dr. Nkosazana Dlamini-Zuma, commissievoorzitter van de Afrikaanse Unie - Addis Ababa, mei 2014)

Aanbeveling 5: Sectoroverschrijdend werken aan het bestrijden van gedwongen kindhuwelijken in bepaalde Belgische partnerlanden

Er dienen zich kansen aan om vanuit verschillende van de Belgische beleidsprioriteiten inzake ontwikkelingssamenwerking (kinderrechten, sociale bescherming, waardig werk) bij te dragen aan de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken. Voornamelijk vanuit een preventieve logica kunnen interventies ontworpen en geïmplementeerd worden. Het lijkt derhalve zinvol om deze uitdaging op te nemen in de binnenkort aan te vatten 'gemeenschappelijk contextanalyses' voor alle Belgische niet-gouvernementele actoren actief in het Zuiden.

Kinderrechten

De nieuwe Wet Ontwikkelingssamenwerking (2013) herbevestigde het Belgische engagement tegenover Kinderrechten door ze tot een van de 'prioritaire thema's' uit te roepen (art. 11; § 1). Het gedwongen kindhuwelijk was al opgenomen in de Belgische strategienota over kinderrechten uit 2002, maar uit een vrij beperkt gezondheidsperspectief en zonder rekening te houden met de vele andere opties om vanuit andere prioritaire sectoren bijzonder te streven naar een inclusieve benadering. Zoals we in het vorige hoofdstuk zagen kunnen multi-sectorbenaderingen bijzonder relevant zijn voor de aanpak van kindhuwelijken, gezien dit probleem door een groot aantal factoren wordt beïnvloed. Om het vraagstuk van het gedwongen kindhuwelijk uit een ruimer perspectief te benaderen dringt een herziening van de strategische nota over kinderrechten zich op.

Sociale bescherming en waardig werk

In al haar samenwerkingskanalen (multilaterale, gouvernementele en niet-gouvernementele) steunt de Belgische ontwikkelingsamenwerking de inspanningen van het middenveld in de partnerlanden tot het versterken van sociale bescherming (in het bijzonder met betrekking tot de toegang tot gezondheidszorg) en van waardig werk. België heeft daarin veel aandacht voor de sociale dialoog, de rechten van werknemers en een tewerkstellingsbeleid. De Belgische ontwikkelingsactoren hebben in deze domeinen een sterke expertise opgebouwd. De nieuwe wet betreffende de ontwikkelingssamenwerking bevestigt en formaliseert dit historische en lopende engagement van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.

Het duurzaam uitbannen van gedwongen kindhuwelijken vereist echter méér dan projecten die bijvoorbeeld economische kansen of vangnetten voorzien voor arme gezinnen. Om er op lange termijn toe te komen dat gezinnen niet langer beslissen hun dochter uit te huwelijken, heeft men ook een beleid nodig dat het recht op effectieve sociale bescherming waarborgt. Vanuit dit perspectief is het Belgische engagement voor het werken aan universele sociale beschermingsystemen een uitstekende insteek om met de partnerlanden te bespreken hoe die structureel kunnen bijdragen aan de uitbanning van het kindhuwelijk.

In het prioritaire thema 'waardig werk' biedt het element jobcreatie eveneens kansen om de jeugdwerkloosheid in ontwikkelingslanden aan te pakken. Dat is één van de grote uitdagingen van de volgende decennia. België is al actief in dit domein, bv. met de steun aan een werkprogramma voor jongeren in de streek van Katanga in de DR Congo (project 2012-2015 PAEJK, geïmplementeerd door de Internationale Arbeidsorganisatie). Het prioritaire thema waardig werk moet de Belgische regering ertoe brengen nader te onderzoeken hoe via dergelijke programma's beter kan worden bijgedragen aan de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken.

>

© Foto: Carey Nash

> 5.3.4. Voor het operationele niveau

Aanbeveling 6: Programma's expliciet ontwerpen met het oog op het terugdringen van gedwongen kindhuwelijken

Vanuit een operationeel perspectief benadrukt deze aanbeveling het belang van een expliciete interventielogica ten opzichte van kindhuwelijken (veranderingstheorieën), ongeacht de benadering die men kiest (horizontaal, verticaal of via beleidsbeïnvloeding en sensibilisering). Deze veranderingstheorieën moeten uitleggen in welke mate en op welke manier de interventie effectief wenst bij te dragen tot veranderingen van de factoren achter het gedwongen kindhuwelijk.

Het literatuuroverzicht wijst ook op een aantal voorwaarden om een reële bijdrage aan dit probleem te kunnen leveren. Uit ervaring met programma's leerden we dat die voorwaarden vaak moeilijk te vervullen zijn, vanwege een gebrek aan een diepteanalyse in het ontwerpproces en vanuit beperkingen die de modaliteiten voor de implementatie met zich brengen. Dit betekent echter niet dat de strijd tegen gedwongen kindhuwelijken ingewikkelder is of meer middelen vraagt dan andere problemen. Het betekent enkel dat het ontwerp van interventies op de eerste plaats gericht moet zijn op de kenmerken en vereisten van de problematiek zelf, in plaats van op de beperkingen die voortvloeien uit de bestaande ondersteuningsmodaliteiten.

Een sterker ontwerp van de programma's zal potentieel betere en meer duurzame resultaten opleveren. De aanpak van gedwongen kindhuwelijken in interventies moet uiteraard ook goed worden vertaald in implementatietools, zoals de planning in het logische kader, de budgettering en de monitoring- en evaluatiesystemen.

Aanbeveling 7: De basis leggen voor een volwaardige multisectoriële benadering met meerdere actoren

Hoofdstuk 3 illustreerde dat sommige van de interessantere mogelijkheden om vroegtijdige huwelijken te bestrijden zich op het snijvlak bevinden van sectoren als gezondheid en onderwijs en werkgelegenheid. In het ideale geval wordt dit gecombineerd met strategieën die op verschillende actoren en interventieniveaus mikken, gaande van de familie/de gemeenschap tot het nationale besluitvormingsniveau. Dit is een grote uitdaging voor de ontwikkelingssector, die vaak de neiging heeft in 'sectorale silo's' te werken, met weinig organisaties die simultaan in meer dan één of twee sectoren actief zijn.

België zou de uitwisseling tussen experts in deze sectoren kunnen vergemakkelijken en een aantal interventies kunnen stimuleren om de kennisbasis geleidelijk aan te verruimen. Een praktisch voorbeeld hiervan is het Belgisch initiatief om de voorbije jaren netwerken van relevante experts te ontwikkelen in de sectoren van de gezondheidszorg en het onderwijs. Het gezondheidsnetwerk 'Be-cause Health' verzamelt een brede waaier ontwikkelingsexperts en praktijkdeskundigen rond internationale gezondheidszorg. Het is een dynamische gemeenschap met een ruim actiebereik. Met EDUCAID beschikken de Belgische actoren in de sector van onderwijs en opleiding in ontwikkelingslanden over een soortgelijk platform. Het thema gedwongen kindhuwelijken leent zich in grote mate om bruggen te bouwen tussen de twee 'communities of practice'. Indien ze aan de slag kunnen rond specifieke uitdagingen die verband houden met het terugdringen van gedwongen kindhuwelijken en toegang zouden krijgen tot een bescheiden budget voor innoverende proefprojecten, zou dat het begin kunnen vormen van een structurele communicatie over en weer tussen sectoren. Netwerken van andere sectoren zouden vergelijkbare activiteiten kunnen starten.

Hoewel DGD in de verleiding zou kunnen komen om dergelijke initiatieven enkel aan de Belgische niet-gouvernementele actoren (NGA's) over te laten, wijzen de bevindingen van hoofdstuk 3 erop dat vroegtijdige huwelijken niet door het maatschappelijke middenveld alleen kunnen worden bestreden. Het vereist acties op verschillende niveaus en van verschillende soorten actoren. Dit is een domein waarin de realisatie van een betere synergie tussen de agenda's van het bilaterale kanaal en andere actoren haalbaar lijkt. Het zou tot zinvolle vormen van samenwerking tussen lokale en Belgische actoren kunnen leiden.

Omdat ze niet wilde trouwen weigerde de broer van Regina (15, Sierra Leone) haar schoolgeld te betalen en kon ze geen examens afleggen. Ze blijft niettemin naar school gaan maar vreest dat ze eerder vroeg dan laat toch zal worden uitgehuwelijkt.

© Foto: Plan

Aanbeveling 8: Duurzame verandering tot stand brengen door middel van de nieuwste inzichten in sociale normen

Het veranderen van de sociale normen en gedragingen op het vlak van gedwongen kindhuwelijken is een klassiek voorbeeld van wat in de literatuur beschreven wordt als ‘interdependent menselijk gedrag geleid door sterke sociale voorschriften’. De keuze die de ene speler maakt, hangt af van de keuze van de andere speler – die op haar beurt door de eerste keuze wordt beïnvloed. In een grotere groep impliceert dit dat de keuze van elk individu mede afhangt van de keuze van alle individuen (Mackie et al., 2013). Mensen willen hun praktijk misschien wel veranderen, maar ze weten dat zij, als zij de enigen in de gemeenschap zijn die hun dochter later laten trouwen, hun positie in de gemeenschap kunnen verliezen en de familie kunnen beschamen. Ze vrezen bijvoorbeeld dat hun dochter ‘onhuwbaar’ zal worden, omdat men haar ‘te oud’ of ‘ongeschikt’ zal vinden. Dit heeft belangrijke implicaties voor programma’s die naar verandering op dit vlak streven. Uit studies blijkt dat er minstens drie soorten veranderingen nodig zijn (Mackie et al., 2013, p. 7):

- Veranderingen van de individuele attitudes: er worden voldoende mensen bereid gevonden om te veranderen
- Gemeenschappelijke kennis: de mensen die bereid zijn om te veranderen, weten dat voldoende anderen dat ook zijn
- Coördinatie: ze veranderen samen

De huidige programma’s hebben vaak onrealistische verwachtingen over de manier waarop opleidingsactiviteiten verandering teweeg brengen in het gedrag van families en gemeenschappen. Inzichten in de boven beschreven dynamiek kunnen methodes en strategieën opleveren die rekening houden met de complexiteit van de verandering van diepgewortelde sociale normen.

“ Kindhuwelijken moeten gestopt worden. Meisjes die op jonge leeftijd als bruid door het leven gaan worden vaak gedwongen kinderen te krijgen, terwijl ze zelf nog kinderen zijn.”

(Dr. Nkosazana Dlamini-Zuma, voorzitter van de Commissie van de Afrikaanse Unie op Internationale Conferentie over familieplanning, Addis Ababa, november 2013)

Aanbeveling 9: Reageren op het gebrek aan aandacht voor het gedwongen kindhuwelijk in de DR Congo

Dit rapport toont aan dat de DR Congo vaak over het hoofd wordt gezien in het onderzoek en de programma's voor de bestrijding van gedwongen kindhuwelijken. De meeste genderactiviteiten in de DR Congo zijn gericht op gendergeweld als gevolg van de brutale mishandelingen van vrouwen door strijdende groeperingen in het oosten. Tegelijkertijd is het kindhuwelijk een wijdverbreide realiteit in de DR Congo en heeft het verwoestende gevolgen die weinig moeten onderdoen voor de systematische verkrachtingen in de streek van Kivu. Nationale wetgeving die beleidsmakers en het bredere publiek aanmoedigt om de strijd op te voeren is gelukkig al voorhanden. We zien echter ook een kenniskloof in de DR Congo, door een gebrek aan administratieve basisgegevens over het gedwongen kindhuwelijk en over de onderliggende factoren, trends en mogelijke oplossingen. Daarnaast moet men een respons ontwikkelen die rekening houdt met de kwetsbare toestand van het land: de zwakke capaciteit van de overheid op verschillende niveaus, de complexe betrekkingen met de buurlanden enz.

België zou als een belangrijke donor in de DR Congo, actief in relevante domeinen als onderwijs, landbouw en gezondheid, ernstig moeten overwegen een voortrekkersrol te spelen om gedwongen kindhuwelijken in de DR Congo hoger op de agenda te duwen.

De sultan van Dosso, één van de vier hoogste religieuze leiders in Niger, West-Afrika.

>

Aanbeveling 10: Gedwongen kindhuwelijken introduceren in de samenwerking met Niger

In een land waar 3 op 4 meisjes voor hun 18de verjaardag trouwen, zijn er talloze redenen om bij te dragen tot de uitbanning van deze schadelijke praktijk. België kan op verschillende manieren een rol spelen.

Niger is het land met de hoogste prevalentie van kindhuwelijken ter wereld en toch bestaat er geen enkele dieptestudie over kindhuwelijken. Een dergelijke studie is onontbeerlijk om beter te begrijpen waarom en hoe – afhankelijk van de regio's en de bevolkingsgroepen – deze praktijk wijdverspreid is geraakt en blijft voortbestaan. Door een dergelijke studie te faciliteren, zou de Belgische hulp niet alleen haar eigen kennis maar ook en vooral die van de nationale stakeholders ter plaatse bijdragen, ook die van lokale NGO's. Die laatste werken dikwijls niet op basis van wetenschappelijk verkregen en bewezen informatie maar wel vanuit hun eigen persoonlijke ervaringen of specifieke gevallen en stereotypen. De realisatie en verspreiding van een dergelijke studie zou de kwaliteit van het publieke debat over het probleem kunnen helpen verbeteren door nieuwe, objectieve inzichten in het probleem te verschaffen.

Zoals eerder beschreven, kregen de voorstellen tot het wijzigen van de wetgeving en beleid rond het gedwongen kindhuwelijk veel tegenkanting van vooral religieuze leiders. Toch lijkt het onderwerp inmiddels meer aandacht te krijgen in het publieke debat (en ook in de parlementaire commissie voor sociale zaken) dan ooit tevoren. Het middenveld drijft haar inspanningen voor beleidsbeïnvloeding op, en wordt daarin nu ook aangemoedigd door Afrikaanse campagnes over deze problematiek. Dit moet worden ondersteund en er moet worden onderzocht hoe de vorming van sterke partnerschappen voor advocacy en open discussiefora over dit onderwerp meer strategisch kunnen worden benaderd. Gezocht kan bijvoorbeeld worden in de richting van het beter samenwerken met invloedrijke actoren van buiten de klassieke kringen van de mensenrechten/genderorganisaties die zich met het probleem bezighouden.

Een derde mogelijkheid die men kan verkennen, is het werken rond gedwongen kindhuwelijken vanuit de huidige Belgische interventiesectoren, namelijk de plattelandsontwikkeling en de gezondheidszorg, vanuit een perspectief van preventie en het matigen of verzachten van de gevolgen (mitigatie). De huidige strategie ter verbetering van de opleiding van medisch personeel biedt kansen om de kwaliteit van de dienstverlening aan meisjes met psychologische en fysieke klachten die verband houden met het huwelijk te verbeteren. Via deze opleidingen kan het bewustzijn over de rol die het medisch personeel hoort te spelen in de keten van actoren die meisjes beschermen kunnen worden versterkt.

In dezelfde zin is de institutionele ondersteuning van de BTC aan het Ministerie voor Bevolking, Vrouwen en Kinderbescherming in Niger een uitstekend instappunt, niet alleen om de stem van dat ministerie in het debat te helpen versterken, maar ook om het te helpen in de ontwikkeling van haar toekomstige strategieën om het probleem meer expliciet aan te pakken (bv. de op het einde van 2014 te ontwikkelen 'strategie tegen gendergeweld').

“ Als traditionele leiders bewaken wij de tradities van onze gemeenschappen. Voor onze ontwikkeling zijn training, onderwijs en gezondheid belangrijk, en zeker ook voor meisjes.

Ik ben 88 jaar oud en heb een medische achtergrond. Ik heb altijd al begrepen dat meisjes die 11, 12 jaar oud zijn lichamelijk nog niet rijp zijn wanneer ze worden uitgehuwelijkt - iets wat inderdaad toegelaten is volgens onze tradities. Zij kunnen immers zwanger geraken en dat eindigt dan vaak in moeilijke keizersneden of in fistels, met alle gevolgen vandien. Dat gebeurt jammer genoeg al te vaak. Dus is het maar normaal dat ik probeer aan mijn bevolking uit te leggen dat dit een zeer ernstig probleem is. De meisjes dragen er immers levenslang de gevolgen van. Het is niet alleen voor ons als gemeenschap en als land een groot verlies, maar ook en vooral voor het meisje heeft het huwelijk een enorme impact. Die meisjes zijn zowel fysiek als psychologisch getekend voor het leven.

Doorgaans word ik ingelicht van zodra iemand verneemt dat er in een dorp gepraat wordt over een kindhuwelijk. Mijn dorpschouften en traditionele leiders schieten dan in actie. Als ze er niet in slagen een oplossing te vinden dan komen ze naar mij. Ik roep dan de ouders en alle andere betrokkenen samen om hen ervan te overtuigen een andere beslissing te nemen.

Ik heb altijd gezegd dat Plan opmerkelijk goed werk verricht in Dosso, de regio waar ik verantwoordelijk voor ben. Net zoals Plan proberen wij informatie te verspreiden in de dorpen. We zijn dus complementair.”

(De Sultan van Dosso, één van 4 sultans in Niger, het hoogste niveau van traditionele leiders, legt uit waarom hij het werk van Plan tegen kindhuwelijken ondersteunt.)

Aanbevelingen voor de Belgische ontwikkelingsgemeenschap

Algemene aanbeveling

- **Aanbeveling 1: De kennisbasis versterken**

Voor het diplomatieke niveau

- **Aanbeveling 2: Het gedwongen kindhuwelijk introduceren in de gesprekken op hoog niveau van het indicatieve landenprogramma**
- **Aanbeveling 3: Gedwongen kindhuwelijken op de Post-2015 Agenda plaatsen**

Voor het beleidsniveau

- **Aanbeveling 4: De uitvoering van de Belgische genderstrategieën versterken op basis van het thema gedwongen kindhuwelijken**
- **Aanbeveling 5: Sectoroverschrijdend werken aan het bestrijden van gedwongen kindhuwelijken in bepaalde Belgische partnerlanden**

Voor het operationele niveau

- **Aanbeveling 6: Programma's expliciet ontwerpen met het oog op het terugdringen van gedwongen kindhuwelijken**
- **Aanbeveling 7: De basis leggen voor een volwaardige multisectoriële benadering met meerdere actoren**
- **Aanbeveling 8: Duurzame verandering tot stand brengen door middel van de nieuwste inzichten in sociale normen**
- **Aanbeveling 9: Reageren op het gebrek aan aandacht voor het gedwongen kindhuwelijk in de DR Congo**
- **Aanbeveling 10: Gedwongen kindhuwelijken introduceren in de samenwerking met Niger**

Mina's ouders (India) wilden dat ze zou trouwen op haar 13de. Als bij toeval woonde ze een sessie bij van een jonge groep actievoerders die sensibiliseren rond kinderrechten. Die konden haar ouders overtuigen om haar huwelijk uit te stellen. Daardoor kon Mina naar school blijven gaan.

Bibliografie

- Africa Child Policy Forum (2013), *The African Report of Child Wellbeing - 2013, Towards a Greater Accountability to Africa's Children*, Africa Child Policy Forum, Addis Ababa

- African Union (2013), *Campaign to End Child Marriage in Africa: Call to Action*, December 2013, African Union, Addis Ababa

- Al Shargaby (2005), *Early Marriage in Yemen: A Baseline Study to Combat Early Marriage in Hadramout and Hudaiedah Governorates*, Gender Development Research and Studies Centre, Sana'a University

- Amin S. (2011), *Programs to address child marriage: framing the problem; promoting healthy, safe, and productive transitions to adulthood*, Brief no. 14 Updated January 2011, Population Council, New York

- Davis R. & Darts J. (2005), *The Most Significant Change technique: A guide to its use* (<http://www.mande.co.uk/docs/MSCGuide.pdf>)

- Davis, A., Postles, C. & Rosa, G., (2013), *A girl's right to say no to marriage: Working to end child marriage and keep girls in school*, Plan International

- Earl S., Carden F., Smutylo T. (2001), *Outcome Mapping: Building learning and reflection into development programs*, IDRC, Ottawa

- Ekine A., Somati M., Walker J-A. (2013), *Improving Learning Opportunities and Outcomes for Girls in Africa*, Working Paper from the 2013 Echidna Global Scholars, Center for Universal Education at Brookings, Washington.

- Equality Now (2014), *Protecting the Girl Child: Using the law to end child, early and forced marriage and related human Rights Violations*, Equality Now, New York

- Erulkar A. & Muthengi E. (2007), *Evaluation Of Berhane Hewan A Pilot Program To Promote Education & Delay Marriage in Rural Ethiopia*, Ministry of Youth, Sport a Culture (Federal Democratic Republic of Ethiopia), UNFPA, Population Council

- Erulkar A. & Muthengi E. (2009), "Evaluation of Berhane Hewan: A Program to Delay Child Marriage in Rural Ethiopia", *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 35(1): 6–14

- Free the Slaves (2013), *Wives in Slavery: Forced Marriage in the Congo*, Free the Slaves, Washington

- Greene M. (2014), *Ending Child Marriage in a Generation: What Research is Needed?*, Ford Foundation & GreeneWorks, New York

- Heise, L. (2013), *Social Norms. Introduction*, Presentation at the Expert workshop on empowering adolescent girls, 26/4/2013, London

- Holvoet N. and Inberg L. (2014), *Belgian Development Cooperation through a Gender Lens (2002-2012)*, Working Paper/2014.03, Institute of Development Policy and Management, Antwerp, 41 p.

- INS-Niger & UNICEF (2008), *Analyse de la situation des femmes et enfants au Niger*, Ministère du Plan, de l'Aménagement du Territoire et du Développement Communautaire, Niamey

- INS-Niger & UNICEF (2014), *Analyse de la situation des femmes et des enfants au Niger selon une approche basée sur l'équité et les droits humains*, Ministère du Plan, de l'Aménagement du Territoire et du Développement Communautaire, Niamey

- IPPF (2007), *Ending Child Marriage: A guide for Global Policy Action*, International Planned Parenthood Federation and Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls, London

- IPS (Ousseini I.) (2011), *Pas de Code pour la famille pour le Niger*, Avril 2011, Inter Press Service News Agency

- Jensen R. & Thornton R. (2003), "Early Female Marriage in the Developing World", *Gender and Development*, Vol. 11, No. 2, Marriage (Jul. 2003): 9-19

- Kania, J. & Kramer M. (2011), "Collective impact", *Stanford Social Innovation Review* Winter

- Le Sahel (2012), "Le mariage des enfants: sonnons l'alarme au Niger", *Sahel Dimanche*, 19 October 2012, Niamey

- Lee-Rife S., Malhotra A., Warner, A, and Glinski, AM. (2012), "What Works to Prevent Child Marriage: A Review of the Evidence", *Studies in Family Planning*, 42(4): 287-303

- Mackie G, Moneti F. Denny E. & Shakya H. (2012), *What are Social Norms? How are they measured?*, Working Paper, UNICEF/UCSD Center on Global Justice Project Cooperation Agreement.

- Mackie G. & LeJeune J. (2009), *Social Dynamics of Abandonment of Harmful Practices: a New Look at The Theory*, Special Series on Social Norms and Harmful Practice; IWP-2009-06, Innocenti Working Paper, Florence

- Malhotra A., Warner A., McGonagle A., Lee-Rife S. (2011), *Solutions to End Child Marriage: What the Evidence Shows*, International Center for Research on Women, Washington

- Marcus R., (2014), *Gender justice and social norms –processes of change for adolescent girls: Towards a conceptual framework 2*, January 2014, ODI Report, London

- Ministère de la population, de la promotion de la femme et de la protection de l'enfant (2012), *Les orientations du Plan Stratégique 2012-2015*, Document de synthèse, République du Niger, Niamey

- Ministère du Genre, de la Famille et de l'Enfant (2009), *Stratégie Nationale de lutte contre les violence basées sur le Genre*, République Démocratique du Congo, Kinshasa

- Ministère du Genre, de la Famille et de l'Enfance/UNFPA (2013), *Ampleur des violences sexuelles en RDC et actions de lutte contre le phénomène de 2011 à 2012*, Ministre du Genre, de la Famille et de l'Enfant/UNFPA, Kinshasa

- Mukherjee S. (2009), "Using the Legislative Assembly for Social Reform: the Sarda Act of 1929", *South Asia Research*, November 2006 26: 219-233

- Nguyen M. & Wodon Q. (2012), "Measuring child marriage", *Economics Bulletin*, 32: 1 (398-411)
- Nguyen M. & Wodon Q. (2012), *Global Trends in Child Marriage*, World Bank, Washington
- OECD (2012), *Fragile States: Resource Flows and Trends in a Shifting World*, DAC International Network on Conflict and Fragility, OECD, Paris
- Oxfam (2006), *Etudes sur la violence faite aux femmes en Afrique de l'Ouest*, Oxfam Québec, Montréal
- Oxfam GB (2014), *Safe Age of Marriage and Women's Economic Empowerment Project Effectiveness Review Full Technical Report*, Oxfam GB, Women's Empowerment Outcome Indicator, Oxfam GB, Oxford
- Pande R., Kurz K., Walia S., Mac Quarrie K. & Jain S. (2006), *Improving Reproductive Health of Married and Unmarried Youth in India, Evidence of Effectiveness and Costs from Community Based Interventions: Final Report of the Adolescent Health Program in India*, ICRW, Washington
- Pedersen K., Othman Mukred A.W. & Mashhour Qaid E. (2008), *Evaluation of Integrated Action on Poverty and Early Marriage: Programme in Yemen*, Oxfam GB Programme Evaluation, Oxford
- Plan Asia Regional Office (2013), *Asia Child Marriage Initiative: Summary of Research in Bangladesh, India and Nepal*, ICRW/Plan Asia Regional Office, Bangkok
- Plan Asia Regional Office (2013), *Guidance Note on Programming to End Child Marriage*, Synthesis of the Presentations and Discussions of the seminar "Effective Programme Development to Delay Child Marriage: Pathways to Stop Child Marriage in Asia, 2-4 May 2013, Plan Asia Regional Office, Bangkok
- Plan International (2013), *Submission to the Report of the UN Office of the High Commissioner for Human Rights on Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage*, Plan International, Geneva
- Plan Liaison Offices to the United Nations (2013), *The International Legal Frameworks of Child and Forced Marriage Child and Forced Marriage at the United Nations*, Plan Liaison Offices to the United Nations, New York
- Plan WARO (2012), *Because I am a Girl 2012 - Research: Overall report. Girls' retention and performance in primary and secondary education: makers and breakers*, Plan WARO, Dakar
- Salman R. (2014), *Iraq's draft child marriage law seen as political stunt - and sign of times*, Reuters (17 April 2014)
- Sawalha Freij L. (2010), *Safe Age of Marriage in Yemen: Fostering Change in Social Norms, A case Study*, USAID/Pathfinder International
- Special Rapporteur on contemporary forms of slavery (2012), *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences - Thematic report on servile marriage*, Human Rights Council, 21st Session, Agenda item 3 Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development, 10 July 2012, General Assembly of the United Nations, New York
- Turner C. (2013), *Out of the Shadows: Child Marriage and Slavery*, Anti-Slavery International, London
- UNFPA (2012), *Marrying Too Young: End Child Marriage*, UNFPA, New York
- UNFPA (2013), *Motherhood in Childhood: Facing the challenge of adolescent pregnancies*, UNFPA State of the World Population, New York
- UNGEI (2013), *Annual Report 2012*, United Nations Girls' Education Initiative
- UNICEF (2001), *Early Marriage, Child Spouses*, Innocenti Digest, n°7, UNICEF, Florence
- UNICEF (2011), *State of the World's Children 2011: Realizing the Rights of Adolescents*, UNICEF, New York
- UNICEF (2013), *State of the World's Children: Children with Disabilities*, UNICEF, New York
- UNICEF/European Union (2010), *The Dynamics of social change: towards the abandonment of female genital mutilation/cutting in five African countries*, UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence
- USAID (2012), *Ending Child Marriage & Meeting the Needs of Married Children: the USAID Vision for Action*, US Agency for International Development, AID, October 2012, Washington
- Walker J-A. (2013), *Mapping Early Marriage in West Africa: A Scan of Trends, Interventions, What Works, Best Practices and the Way Forward*, Ford Foundation West Africa Office
- Walker J-A. (2013b), "Early Marriage in Africa: Trends, Harmful Effects and Interventions", *African Journal of Reproductive Health June 2012 (Special Edition)*; 16(2): 231
- Walker J-A. (2014), "Why Ending Child Marriage Needs to be an Education Goal in West Africa", in Ekine A., Somati M., Walker J-A., (2013), *Improving Learning Opportunities and Outcomes for Girls in Africa*, Working Paper from the 2013 Echildna Global Scholars, Center for Universal Education at Brookings, Washington
- Watson C. (2013), *Adolescent girls and gender justice: understanding key capabilities domains across a variety of socio-cultural settings: Lessons learned and emerging issues from year 1*, ODI Report, December 2013
- Wind-Cowie M., Cheetham Ph., Gregory Th. (2012), *Ending Forced Marriage*, Demos, London
- Women Living Under Muslim Laws (2013), *Child, Early and Forced Marriage: A Multi-Country Study - A Submission to the UN Office of the High Commissioner on Human Rights (OCHCR)*, Women Living Under Muslim Laws, Dakar, Lahore & London.

Plan België
Ravensteingalerij 3 B5
1000 Brussel – België

T +32 (0)2 504 60 12
F +32 (0)2 504 60 59

anthony.vanoverschelde@planbelgie.be

www.planbelgie.be

www.twitter.com/planbelgie
www.facebook.com/planfans

De ngo Plan België, lid van de internationale Plan-koepel, werkt sinds 1983 met en voor de meest kwetsbare kinderen en hun gemeenschap in het Zuiden en gaat de strijd aan met armoede, onrecht en ongelijkheid. In 50 van de armste landen van Afrika, Azië en Latijns-Amerika, geven we kinderen de kans om hun rechten op te eisen en hun wereld te veranderen. In België sensibiliseren we het grote publiek en zetten we kinderrechten op de agenda van scholen, media en politici.

© 2014 HIVA-KU Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

